

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΠΕΡΡΟΥΚΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΑ

Τὸ πλουσιότατο ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Περρούκα καὶ τοῦ βιλαετίου ᾽Αργους, ἀπόκειται στὴν Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἑταιρεία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20^{ου} αἰῶνα, ἀποτελούμενο ἀπὸ 8.000 περίπου ἔγγραφα καὶ κατάστιχα. Τὸ Ἀρχεῖο αὐτὸ ἀποτελεῖ πολύτιμη πηγὴ ἱστορικῶν καὶ ἄλλων πληροφοριῶν, ἰδιαίτερα γιὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Τὸ ἐνδιαφέρον του εἶναι εἰδικότερο γιὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐπαρχία ᾽Αργους, ἀλλὰ καὶ γενικότερο γιὰ ὅλη τὴν Πελοπόννησο¹.

Μεγάλον ἐνδιαφέρον παρορσιάζει τὸ Ἀρχεῖο καὶ γιὰ τὴν περιοχὴ ᾽Αχαΐας, καὶ τοῦτο λόγω των πολλῶν σχέσεων καὶ δεσμῶν τῆς εὐρύτερης οἰκογένειας Περρούκα καὶ τοῦ βιλαετίου ᾽Αργους μὲ τὴν περιοχὴ αὐτὴ. Οἱ λόγοι εἶναι πολλοὶ καὶ διάφοροι. Κατὰ πρῶτον, ἐπὶ Τουρκοκρατίας στὸ βιλαέτι ᾽Αργους ὑπῆγοντο καὶ χωριὰ ἄλλων περιοχῶν τῆς Πελοποννήσου, πολὺ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὸ ᾽Αργος. Ἔτσι, τὰ χωριὰ Χαλκιανίκα, Μαυρομάτι καὶ Δουμενά, ἐνῶ ἀνῆκαν γεωγραφικὰ στὸ βιλαέτι των Καλαβρυτῶν, διοικητικὰ καὶ φορολογικὰ ὑπῆγοντο στὸ βιλαέτι τοῦ ᾽Αργους. Ἐξάλλου, φιλικὴ καὶ ἴσως συγγενικὴ σχέση μὲ τοὺς Περρου-

1. Ἡ οἰκογένεια Περρούκα ἦταν ἡ ἐπιφανέστερη οἰκογένεια τοῦ ᾽Αργους, τουλάχιστον ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς Β' Τουρκοκρατίας (1715). Ἡ ἐνασχόλησί της μὲ τὰ κοινὰ καὶ τὸ ἐμπόριο τὴν ἔκανε πολὺ ἰσχυρὴ καὶ πλούσια, μὲ μεγάλη ἀκίνητη περιουσία καὶ μεγάλῃ ἐπιρροῇ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν Τούρκων. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Περρούκα βλ. ἀντὶ ἄλλων Ἀθανασίου Θ. Φωτοπούλου, Οἱ κοτσαμπάσηδες τῆ Πελοποννήσου κατὰ τὴ δευτέρῃ Τουρκοκρατίᾳ (1715-1821), Ἀθήνα 2005 (σποράδην), καὶ Ἡλία Γιαννικοπούλου, Τὸ Ἀρχεῖο Περρούκα τοῦ ᾽Αργους, *Πρακτικά Γ' Τοπικοῦ Συνεδρίου Ἀργολικῶν Σπουδῶν*, Ἀθῆναι 2006, σελ. 333-350, ὅπου ἐκτενὴς ἐξωτερικὴ περιγραφή τοῦ Ἀρχείου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία. Γιὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς Πάτρας βασικὰ παραμένουν τὰ ἔργα Στεφάνου Ν. Θωμοπούλου, Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν, α' ἔκδ. ἐν Ἀθῆναις 1888, β' ἔκδ. (ἐπιμ. Κων. Ν. Τριανταφύλλου), Πάτραι 1950 καὶ Κώστα Ν. Τριανταφύλλου, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν Πατρῶν, α' ἔκδ. Πάτραι 1959, β' ἔκδ. Πάτραι 1980.

καίους εἶχε ἡ οἰκογένεια τοῦ προεστοῦ Σωτήρη Χαραλάμπη ἀπὸ τῆ Ζαρούχλα καὶ συχνὴ ἦταν ἡ ἀλληλογραφία μεταξύ τους, ιδίως κατὰ τὴν προεπαναστατικὴ περίοδο². Ἐπειτα, στενότερη ἦταν ἡ συγγενικὴ σχέση ποὺ συνέδεε τὴν οἰκογένεια Περρούκα μὲ τὴν οἰκογένεια Ζαῖμη τῆς Κερπινῆς Καλαβρύτων, δεδομένου ὅτι ἡ θυγατέρα τοῦ Νικολάου Περρούκα Εὐδοκία εἶχε παντρευτῇ τὸ γιό τοῦ προεστοῦ Ἀνδρουτσάκη Ζαῖμη Δημητράκη. Στὸ Ἀρχεῖο Περρούκα ἔχουν διασωθῇ ἑκατοντάδες ἐπιστολὲς τοῦ Δημητράκη Ζαῖμη καὶ τῆς συζύγου του Εὐδοκίας πρὸς τὰ ἀδελφία της, μὲ εἰδήσεις ἀχαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ προεπαναστατικὰ δι-
καιοπρακτικὰ ἔγγραφα τῆς οἰκογένειας Ζαῖμη, στὴν ἑλληνικὴ καὶ στὴν ὀθωμανικὴ, δανειστικὰ ὁμολογὰ, κ.ἄ.³.

Στὴν παρούσα ἐργασία τὸ ἐνδιαφέρον μας θὰ ἐστιασθῇ στὴ σχέση τῆς

2. Μὲ τὴν οἰκογένεια Λόντου τῆς Βοστίτσας καὶ μὲ ἄλλες ἀρχοντικὲς οἰκογένειες τῆς Ἀχαΐας ἡ διασωθεῖσα ἀλληλογραφία εἶναι ἀραιὴ ἢ σχεδὸν ἀνύπαρκτη.

3. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ προεπαναστατικὰ ἔγγραφα, στὴν Ἀχαΐα ἀφοροῦν καὶ πολλὰ ἄλλα τῶν δεκαετιῶν 1830 καὶ 1840, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται σὲ δικαστικοὺς ἀγῶνες μὲ Ἀχαιοὺς διαδίκους, σὲ τίτλους ιδιοκτησίας, σὲ ἐκθέσεις ἐγγραφῆς ἐμπραγμάτων βαρῶν σὲ ἀκίνητα εὐρισκόμενα στὴν Ἀχαΐα (περιοχὴ τῆς Ἀκράτας καὶ ἄλλου, ὅπου εἶχε κτήματα ἡ οἰκογένεια Δημητράκη Ζαῖμη), κ.ἄ. Σημειώνεται ὅτι στὴν Κερπινὴ Καλαβρύτων ζοῦσε ἡ οἰκογένεια τοῦ Δημητράκη Ζαῖμη τουλάχιστον ἀπὸ τὸ ἔτος 1811 μέχρι τὸ 1840, ὁπότε ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ στὴν Πάτρα. Ἀχαϊκὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν καὶ τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν στὰ χωριά Ἀρφαρά, Ποταμιά καὶ Βερζοβά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Χαραλάμπης Περρούκας εἶχε προαγοράσει τὸ ἔτος 1824, καταβάλλοντας κάποιο χρηματικὸ ποσὸ ὡς προκαταβολή, ποσότητα σταφίδας ἡ ὁποία ὁμως δὲν τοῦ παραδόθηκε λόγω τοῦ πρόωρου θανάτου του. Οἱ δικαστικοὶ ἀγῶνες τοὺς ὁποίους ἀνέλαβε ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀποβιώσαντος ἀδελφοῦ του ὁ τελευταῖος ἐπιζήσας Δημήτριος Περρούκας συνεχίστηκαν κατὰ τὶς δεκαετίες τοῦ 1830 καὶ 1840, αὐξάνοντας ἔτσι τὸ ὕλικο ἀχαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ Ἀρχείου. Πηγὴ πληροφοριῶν γιὰ τὴν Ἀχαΐα καὶ τὴν Πάτρα ἀποτελεῖ ἐπίσης ἡ πλούσια ἀλληλογραφία ἐνὸς Πατρινοῦ ζακυνθινῆς καταγωγῆς, τοῦ Νικολάου Χειλόπουλου, ἐξάδελφου τοῦ Παναγιώτη Χειλόπουλου. Στὶς 100 καὶ πλέον ἐπιστολὲς του ποὺ διασώζονται στὸ Ἀρχεῖο, ἀπὸ τὸ ἔτος 1839 μέχρι τὸ ἔτος 1851, ὁ γραφικὸς καὶ λαϊκὸς ἐπιστολογράφος τοῦ Δημητρίου Περρούκα, ὄχι μόνον ἐπιμελεῖται τῶν διαφορῶν ὑποθέσεων τοῦ στὴν Πάτρα, ἀλλὰ καὶ τὸν πληροφορεῖ γιὰ τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα, στὴν Πάτρα καὶ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ. Πολλὲς εἶναι οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς Πάτρας, καθὼς καὶ γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς πόλεως αὐτῆς, ἀπὸ τὴν ἀνταρσία τοῦ Μερεντίτη, μέχρι τοὺς δικηγόρους καὶ δικαστὲς τῆς Πάτρας, γιὰ τὴν κίνηση τοῦ ἐμπορίου, γιὰ τὶς τιμὲς τῆς σταφίδας στὴν Πάτρα στὴ Βοστίτσα καὶ διεθνῶς, καὶ πληθὸς ἄλλων. Ἡ μελέτη καὶ παρουσίαση τῶν ἐπιστολῶν τοῦ πανέξυπνου καὶ γραφικοῦ Νικολάου Χειλόπουλου, θὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενο εἰδικῆς μελλοντικῆς ἐρευνας.

οικογένειας Περρούκα με την ἀρχαϊκὴ πρωτεύουσα, τὴν Πάτρα, με παρουσίαση τῶν εἰδήσεων ποὺ ἀνευρίσκονται στὸ Ἀρχεῖο Περρούκα γιὰ τὸν στὴν Πάτρα κλάδο τῆς οἰκογένειας, δηλ. τῆς οἰκογένειας Ἀποστόλη Περρούκα.

Ὁ Ἀποστόλης Περρούκας ἦταν γιὸς τοῦ προεστοῦ καὶ μεγάλου γαιοκτῆμονα τοῦ Ἄργους Δημητρίου Περρούκα. Δὲν γνωρίζουμε τὸ ἔτος γεννήσεώς του, πιθανολογοῦμε πάντως ὅτι ἦταν πρωτότοκος, δεδομένου ὅτι ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του. Πότε μετέβη στὴν Πάτρα ὁ Ἀποστόλης εἶναι ἄγνωστο. Ἴσως αὐτὸ νὰ ἔγινε μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα του, δηλ. τὸ ἔτος 1783 ἢ 1784. Πάντως τὸ 1788 εἶχε ἐγκατασταθῇ στὴν Πάτρα καὶ εἶχε συνάψει γάμο ἐκεῖ, γιατί τὸ ἔτος αὐτὸ ἀρχισε ἡ δικαστικὴ του διαμάχη με τοὺς συγγενεῖς τοῦ πεθεροῦ του⁴. Ἀγνοοῦμε τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Ἀποστόλης ἐπέλεξε τὴν πελοποννησιακὴ αὐτὴ πόλη γιὰ μόνιμη διαμονὴ καὶ ἐργασία.

Φαίνεται ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴ μετάβασή του στὴν Πάτρα, ὁ Ἀποστόλης ἡσχολεῖτο με τὸ ἐμπόριο στὸ Ἄργος. Ἀπὸ ἔγγραφο τῆς 25 Νοεμ. 1781 τοῦ Ἀρχείου (ἔγγρ. 17160/1) προκύπτει ὅτι τὸ ἔτος αὐτὸ τὰ τέσσερα ἄρρενα τέκνα τοῦ Δημητρίου Περρούκα (Γεωργαντάς, Ἀποστόλης, Νικόλαος καὶ Σωτήριος), ὑπέγραψαν ἐταιρικὸ συμφωνητικὸ, καταθέτοντας ἕκαστος κάποιον χρηματικὸ ποσὸ ὡς «σερμαγιά» (= συνεισφορὰ) καὶ καθορίζοντας τοὺς

4. Εἶναι γνωστὴ ἀπὸ παλαιότερα δημοσιεύματα ἡ πολυχρόνια ἐμπλοκὴ τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα καὶ τῆς συζύγου του Ὁρσας σὲ δικαστικοὺς ἀγῶνες με τὴν ἀδελφὴ τοῦ πεθεροῦ του Σουζάνα Χριστοδούλου καὶ με τὸ γιό της Δημήτριο, οἱ ὁποῖοι διεκδικοῦσαν ἐπιμόνως ἀκίνητα ποὺ ὁ Γεώργιος Κονταξὴς εἶχε πωλήσει στὴν κόρη του καὶ στὸ σύζυγό της, καὶ τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι διεκδικοῦσαν ὡς κληρονομία. Στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὁλλανδικοῦ προξενείου σώζονται διάφορα ἔγγραφα ἀφορῶντα στὴν ὑπόθεση αὐτή. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ δικαστικὸ ἔγγραφο (χοτζέτι) τοῦ Δεκ. 1788 τοῦ καδὲ τῆς Πάτρας γιὰ τὴν ὑπόθεση Ἀποστόλη Βερούκα καὶ Δημητρίου Χριστοδούλου. Βλ. B. J. Slot, Ὁθωμανικὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα στὴν Πελοπόννησο ἀπὸ τὰ Ἀρχεῖα τῶν Κάτω Χωρῶν, *Πρ. Δ' Δ. Σ. Π. Σπ.*, τόμ. Γ', Ἀθῆναι 1992-1993, σελ. 33-48, καὶ Ἰω. Φ. Ἀθανασοπούλου, Κληρονομικὲς διαφορὲς τῆς οἰκογενείας Περρούκα Πατρῶν (1798) ἀποκαλυπτόμενες ἀπὸ ἔγγραφα τῆς ὀλλανδικῆς πρεσβείας Κων/πόλεως, *Πρακτ. Δ' Δ. Σ. Π. Σπ.*, τόμ. Γ', Ἀθῆναι 1992-1993, σελ. 177-190. Ἐχει διασωθῇ ἐπίσης ἐνδιαφέρον ἔγγραφο τῆς 5 Ἰανουαρίου 1798, ποὺ ὑπογράφεται καὶ σφραγίζεται ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Παλαιῶν Πατρῶν καὶ δεκαεπτὰ προκρίτους τῆς Ἀχαΐας, πρὸς Τοῦρκο ἀξιωματοῦχο, με τὸ ὁποῖο ἐκθέτουν τὸ ἱστορικὸ τῆς δικαστικῆς διαμάχης καὶ ὑπερασπίζονται τὸν Ἀποστόλη καὶ τὴ σύζυγό του. Μεταξὺ τῶν ὑπογραφῶν ὁ Γεώργιος Κονταξὴς (πεθερὸς τοῦ Ἀποστόλη) καὶ ὁ Ἀσπμάκης Πόλος (συμπέθερός του). Βλ. B. J. Slot, Κατάλογος Ὁλλανδικῶν ἐγγράφων ἀναφερομένων στὴν ἱστορία τῆς Πελοποννήσου, *Πελοποννησιακά*, τόμ. ΙΗ', Ἀθῆναι 1991, σελ. 304-309. Πανομοιότυπο τοῦ ἐγγράφου στὴ σελ. 308.

δρους τῆς συνεργασίας τους. Ἀπὸ κατάστιχο ἐξόδων τῆς οἰκογένειας (ἔγγρ. 17604/4) πληροφορούμεθα ὅτι κατὰ τὴν χρονικὴ περίοδο 1781-1783 ὁ Ἀποστόλης μετέβη γιὰ ἄγνωστο λόγῳ στὴν Κων/πολὴ καὶ διέμεινε ἐκεῖ γιὰ ἄγνωστο διάστημα χρόνου.

Στὴν Πάτρα ὁ Ἀποστόλης παντρεύτηκε τὴν Ὑρσα Κονταξῆ, κόρη τοῦ σημαίνοντος ἐμποροῦ τῆς Πάτρας Γεωργίου Κονταξῆ. Φαίνεται ὅτι μᾶλλον σημείωσε ἐπαγγελματικὴ πρόοδο, μὲ τὴ συμπαράσταση σίγουρα τοῦ πεθεροῦ του, κατάφερε μάλιστα νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν προστασία τῆς Ὁλλανδίας, μὲ ὅλα τὰ ἐντεῦθεν σχετικὰ ἐμπορικὰ προνόμια. Μὲ τὴ σύζυγόν του Ὑρσα ἀπέκτησε τουλάχιστον δύο κόρες, τὴν Κατίνα καὶ τὴν Εὐγενία. Τὴν πρώτη ἀπὸ αὐτὲς παντρεύτηκε ἀργότερα ὁ γιὸς τοῦ ἄρχοντα τῆς Πάτρας Ἀσημάκη Πώλου ἢ Πόλου, Φιλάρετος, ἐνῶ τὴν δεύτερη ὁ ζακυνθινῆς καταγωγῆς ἔμπορος τῆς Πάτρας Παναγιώτης Χειλόπουλος στὶς 28 Μαΐου 1816.

Ὁ Ἀπόστολος Περρούκας μπορεῖ νὰ ἐγκαταστάθῃκε ὀριστικῶς στὴν Πάτρα, ἀλλὰ δὲν ἀπεκόπη καθόλου ἀπὸ τὰ πατρικὰ χώματα. Συχνὴ εἶναι ἡ ἀλληλογραφία του, τόσο μὲ τοὺς ἀδελφούς του Νικόλαο καὶ Σωτήριο στὸ Ἄργος, ὅσο καὶ μὲ τὸν «εὐγενὴ καὶ περιπόθητον» ἀνεψιὸ του Ἰωάννη, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀνεψιούς του Χαράλαμπε καὶ Δημήτριο, τὸν βεκιλή στὴν Κων/πολὴ. Στὸ Ἀρχεῖο Περρούκα διασώζεται μικρὸς σχετικὰ ἀριθμὸς ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλη πρὸς τοὺς συγγενεῖς του. Πιὸ συγκεκριμένα, στὸ Ἀρχεῖον ἔχουν διασωθῇ συνολικὰ 61 ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα, ἥτοι 1 ἐπιστολὴ τοῦ ἔτους 1805, 18 ἐπιστολὲς τοῦ 1811, 1 ἐπιστολὴ τοῦ 1812, 5 ἐπιστολὲς τοῦ 1813, 9 ἐπιστολὲς τοῦ 1814, 10 ἐπιστολὲς τοῦ 1815, 15 ἐπιστολὲς τοῦ 1816 καὶ 2 ἐπιστολὲς τοῦ 1817. Ἡ διαφοροποίηση στὸς ἀριθμούς καὶ τὰ παρατηρούμενα κενὰ δείχνουν ἴσως ὅτι δὲν ἔχει διασωθῇ ὅλη ἡ ἀνταλλαγεῖσα ἀλληλογραφία, ἀλλὰ μόνο ἓνα μέρος τῆς. Ὅλες ἀνεξαίρετως οἱ ἐπιστολὲς εἶναι τοῦ Ἀποστόλη πρὸς τοὺς συγγενεῖς του, ἐνῶ δὲν ἔχει διασωθῇ καμμία ἐπιστολὴ τῶν συγγενῶν του πρὸς αὐτόν. Ἐπίσης, ὅλες ἀνεξαίρετως οἱ ἐπιστολὲς εἶναι τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου. Ἡ μεγίστη πλειονότητά τους (πλὴν δύο ἐξαιρέσεων) εἶναι πρωτότυπες καὶ ιδιόχειρες, σὲ ἄριστη κατάσταση, ἀπὸ τίς πλέον καλλιγραφικὲς καὶ ὀρθογραφημένες τοῦ Ἀρχείου Περρούκα. Σχεδὸν ὅλες, πλὴν μιᾶς, ἔχουν ὡς τόπο ἀποστολῆς τὴν Πάτρα, τίς «Παλαιαῖς Πάτραις», ὅπως συνηθίζει πάντα νὰ τίς ἀναγράφῃ στὸ ἄνω μέρος των ἐπιστολῶν του, ὅπου ἀναφέρει συγχρόνως καὶ τὴν ἡμερομηνία ἀποστολῆς.

Τὸ εἶδος γραφῆς καὶ ἔκφρασης τοῦ Ἀποστόλη, τὸν ἀναδεικνύει ὡς ἐγκρατέστατο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ ὡς ἀρκετὰ μορφωμένο γιὰ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς. Χειρίζεται τὴ γλώσσα, λόγια καὶ λαϊκὴ, μὲ μεγάλη εὐκολία, συνήθως δὲν κάνει πολλὰ καὶ χονδρὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα, διατυπώνει συγκροτημένες σκέψεις καὶ χρησιμοποιεῖ πλῆθος ξενικῶν ὀρων

τῆς ἰταλικῆς καὶ τουρκικῆς, πολλές φορές ἄγνωστης σὲ μᾶς σημασίας (φογέτα, ρεφούδια, κλπ.). Ἡ ἀλληλογραφία εἶναι κυρίως φιλική, ἀλλὰ καὶ ἐμπορικῆς φύσεως. Ἡ τυπικὴ δομὴ τῶν ἐπιστολῶν εἶναι βασικῶς ἡ ἴδια. Μετὰ τὴ γνωστοποίηση τῆς δικῆς του ὑγείας καὶ τὴν ἐρευνα τῆς ὑγείας τῶν παραληπτῶν, ὁ ἐπιστολογράφος παρουσιάζει εἰδήσεις πάσης φύσεως, δίδει παραγγελίες ἢ γνωρίζει τὴν ἐκτέλεση ὧσων τοῦ ζητήθηκαν, ζητᾷ ἐξυπηρετήσεις, ἀποστέλλει ὁμολογίες, *καμβιάλες* καὶ *πόλιτζες* (= συναλλαγματικές) ἢ γνωρίζει τὴ λήψη τους, τακτοποιεῖ ἐμπορικὲς συναλλαγές καὶ λογαριασμοὺς ληψοδοσιῶν, ἀποστέλλει ἢ γνωρίζει τὴ λήψη μεμονωμένων ἢ δεσμίων ἐπιστολῶν (πλοίκων), γρόπων χρημάτων, πραγμάτων καὶ «ἐμανετίων» παντὸς εἶδους, κ.ο.κ.

Ἡ ἰδιωτικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα μὲ τοὺς συγγενεῖς του μᾶς βοηθᾷ νὰ γνωρίσουμε καλύτερα τὸν στὴν Πάτρα κλάδο τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς οἰκογένειας, καὶ δὴ τὸν ἴδιο τὸν ἐπιστολογράφο, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν διαθέταμε μέχρι σήμερα παρὰ ἐλάχιστες πληροφορίες. Γενικότερα, μᾶς βοηθᾷ νὰ γνωρίσουμε, νὰ μελετήσουμε καὶ νὰ ἀναπαραστήσουμε τὸν καθημέραν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ νὰ διαφωτιστοῦμε κάπως γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῶν Πατρινῶν κατὰ τὰ προ-ἐπαναστατικὰ χρόνια.

Ἡ πρώτη διασωθεῖσα ἐπιστολὴ τῶν Περρουκαίων ἀπὸ τὴν Πάτρα πρὸς τοὺς συγγενεῖς τους στὸ Ἄργος δὲν εἶναι τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀποστόλη, ἀλλὰ τῆς συζύγου του Ὁρσας. Εἶναι τοῦ ἔτους 1802, καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸ δοτόρο ἱατροφιλόσοφο Χριστόδουλο Σεβαστό, σύζυγο τῆς Εὐγενίας Νικολάου Περούκα, ἀνεψιάς τοῦ Ἀποστόλη (ἔγγρ. 17234)⁵. Στὸ ἀριστερὸ περιθώριον τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς βρίσκεται σὲ κάθετη διάταξη ἰδιόχειρη χαιρετιστήρια σημείωση τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα, μὲ χαρακτηριστικὴ, ὄχι ἀσυνήθη, ἀπόδοση τοῦ ἐπωνύμου του: «*Καγὼ Ἀπόστολος Μπερούκας ἀδελφικῶς ἀσπαζόμενος προσκυνῶ*».

Λόγω τῆς συγγενείας του ἐξ ἀγχιστείας μὲ τὸν Ἀποστόλη Περρούκα, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Χριστόδουλου Σεβαστοῦ Μητροπολίτης Κορίνθου Ζαχαρίας Β' τὸ 1814 ἀπευθύνθηκε πρὸς τὸν συμπέθερό του Ἀποστόλη καὶ ζήτησε τὴ βοήθειά του γιὰ τὴν ἐπίλυση κάποιου θέματος: συγκεκριμένα, τὸν παρεκάλεσε νὰ μεσολαβήσῃ σὲ Πατρινὸ ἔμπορο γιὰ τὴν ἱκανοποίηση αἰτή-

5. Στὴν πρώτη αὐτὴ ἐπιστολή, ἡ Ὁρσα Περρούκα, εὐχαριστεῖ τὸν ἀνεψιὸ τῆς Χριστόδουλο Σεβαστό γιὰ τὶς «στάλες» ποὺ τῆς εἶχε στείλει καὶ οἱ ὁποῖες τῆς ἔκαναν καλὸ στὴν ὑγεία της. Ἀφοῦ τοῦ ἐπιστρέφει τὰ ἀδεια «*μποτζονάκια*» (= μπουκαλάκια), τοῦ ζητᾷ μερικὲς ἀκόμα στάλες «*τῆς ἰδίας σόρτας* (= τοῦ αὐτοῦ εἶδους), δηλ. *τῆς μαύρης*».

ματος Πατρinῆς ἀρχόντισσας, τῆς Ξανθῆς Βολέμαινας⁶. Ἡ ἐν λόγῳ κυρία διέθετε στὴν Πάτρα ἀκίνητο μισθωμένο στὸν «*τιμιότατον*» Νικολὴ Μαλή, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ τῆς ἀποδοθῇ ἡ χρῆση τοῦ μισθίου πρὶν ἀπὸ τὴ λήξη τῆς μισθώσεως. Ὁ Μητροπολίτης Κορίνθου προσπάθησε νὰ βοηθήσῃ στὴν ἱκανοποίηση τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐκμισθώτριας, ἀλλὰ δὲν τὰ κατάφερε, ἀφοῦ εὐλόγως ὁ μισθωτὴς δὲν ἐγκατέλειπε τὸ μίσθιο πρὶν λήξει ὁ συμβατικός χρόνος⁷.

Τὸ ὅτι ὁ Ἀποστόλης δὲν ἀπεκόπη ἀπὸ τὴν γενέτειρά του, ἀποδεικνύεται ἐπίσης ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον μὲ τὸ ὁποῖο παρακολουθεῖ τὰ συμβαίνοντα στὸ Ἄργος. Στὶς ἐπιστολές του ἐκφράζει πολλές φορὲς τὴ λύπη του γιὰ ὅσα γίνονται ἐκεῖ, δηλαδὴ τὴν «ἀκαταστασία», τὴ σύγχυση, τὶς φαρτίες καὶ τὰ κινήματα τῶν τοπικῶν ἀνταγωνιστῶν τους, «ἀπὸ τοὺς *τρεῖς γνωστοὺς ἀφανιστὰς τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ὁσπιτίου μας*», ὅπως χαρακτηριστικὰ γράφει (23 Ἀπρ. 1816, ἔγγρ. 17328/19). Τέτοια περιστατικά πρέπει νὰ συνέβησαν τὰ ἔτη 1811, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔτη 1815 καὶ 1816. Δὲν γνωρίζουμε τί ἀκριβῶς ἔγινε στὴν πρώτη περίπτωσι. Στὴν δευτέρῃ ὁμως περίπτωσι, Ἀργεῖοι προεστοὶ ἐστράφησαν κατὰ τοῦ συναδέλφου τους Ἰωάννη Περροῦκα γιὰ διῆθεν οἰκονομικὲς ἀτασθαλίες. Ὁ γενόμενος ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἔλεγχος ἀπέδειξε ὅτι δὲν εἶχαν δίκιο, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ συκοφάντες προεστοὶ τοῦ Ἀργους Παπαμιχαλόπουλος καὶ Ἀνδρίκος Τζωρτζης νὰ πληρώσουν μεγάλες χρηματικὲς ποινὲς καὶ νὰ μπουῖν στὴ φυλακὴ. Φαίνεται ὅτι προβλήματα δημιουργοῦσαν στὴν οἰκογένεια καὶ

6. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ Ξανθὴ Βολέμαινα ἀναφέρεται πολλὲς φορὲς στὴν ἀλληλογραφία τοῦ Ἀποστόλη, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων Περρουκαίων. Σὲ σύγχρονες καὶ μεταγενέστερες ἐπιστολὲς ἄλλων ἀναφέρεται καὶ ὡς Γολέμαινα. Φαίνεται πὼς ἦταν πρόσωπο οἰκεῖο ἢ ἴσως καὶ συγγενικὸ τῶν Περρουκαίων, χωρὶς νὰ διευκρινίζεται ἡ ἀκριβὴς σχέση τους. Σὲ κάποια ἐπιστολὴ τοῦ 1819 ἡ Βολέμαινα ἐμφανίζεται ὡς προξενήτρα σὲ συνοικέσιο μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν Νοταρᾶ καὶ Κανακάρη. Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τῆς οἰκογένειας προκύπτει ὅτι ἡ Ξανθὴ Βολέμαινα δάνειζε συχνὰ τοὺς ἀδελφοὺς Περροῦκα μὲ διάφορο, δηλ. μὲ τόκο, καὶ δὲν δίσταζε νὰ ζητᾷ τὰ ὀφειλόμενα φορτικῶς (βλ. ἐπιστολὴ Χαρ. Περ. πρὸς Ἰωάννη τῆς 14 Μαρτίου 1817, ἔγγρ. 17337/25, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι «*ἡ Βολέμαινα μὲ στενοχώρησε νὰ τῆς μετρήσωμε τὰ διάφορα τῶν 3.000 ὅπου τῆς μένετε χρεώσται καὶ 31:10 ὅπου τῆς ἐμείνατε ἀπὸ πέρυσι*»). Δανεικὰ ἔδινε στοὺς ἀδελφοὺς Περροῦκα καὶ ἡ θεία τους Ὅρσα, ἡ μᾶλλον ὁ θεῖος τους Ἀποστόλης στὸ ὄνομα τῆς γυναίκας του, «*διὰ νὰ λείπῃ ἀπὸ λογοτριβάς*», ὅπως λέει, ἀφοῦ τὰ χρήματα μᾶλλον προέρχονταν ἀπὸ τὴν πατρικὴ περιουσία της.

7. Δημοσίευσις τῆς ἐπιστολῆς μὲ σχόλια ἀπὸ τὸν Κων. Ν. Τριανταφυλλοῦ, Μητροπολίτου Κορίνθου Ζαχαρία ἐπιστολὴ ἐπὶ ὑποθέσεως Πατρinῶν ἔτους 1814, Πρ. Β' Τ. Σ. Αχ. Σ., Ἀθῆναι 1980, σελ. 173-176.

ἄλλοι, εἴτε Ἀργεῖοι, ὅπως ὁ Μιχαὴλ Κάββας, εἴτε ἀπὸ τὰ Κάτω χωριά (Κοσμᾶ, Γεράκι, Ἱ. Αγ. Βασίλειο, κλπ.), ὅπως ὁ Ἀναγνώστης Γκελπερῆς. Σημειώνεται ὅτι τὸ ἔτος 1819 ἔγινε ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Ἰωάννη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, «*συμβεβηκός*» γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ θεῖος τοῦ Ἀποστόλης ἐξέφρασε τὴ λύπη καὶ τὸν ἀποτροπιασμό του, σὲ ἰδιόχειρη σημείωσή του σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Χαραλάμπη Περρούκα τῆς 8 Ἰουλίου 1819 ἀπὸ τὴν Πάτρα (ἔγγρ. 17364/3). Ἐπίσης παρακολουθεῖ τὴν κατάσταση ὑγείας τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Ἀργιτῶν καὶ ἐκφράζει τὴν ἀνησυχία του ὅταν μαθαίνει ἀπὸ φήμες ὅτι τὸ Ἄργος «*ἐμολύνθη*» (24 Ἰαν. 1814, ἔγγρ. 17297/1). Θερμὸ εἶναι καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν πατρικὴ περιουσία. Σὲ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τοὺς συγγενεῖς του στὸ Ἄργος, τοὺς ὑποδεικνύει νὰ βάλουν «*τὸν Ἀναστάσιον Μασούτην νὰ δουλέψῃ τὸ χωράφι καὶ νὰ τὸ σπεύρῃ βαμπάκι*» (ἐπιστ. 1 Φεβρ. 1813, ἔγγρ. 17284/1).

Ἡ πρώτη διασωθεῖσα αὐτοτελὴς ἐπιστολὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα πρὸς τοὺς συγγενεῖς του στὸ Ἄργος εἶναι τοῦ ἔτους 1805 (ἔγγρ. 17241). Μὲ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ γράφει στοὺς ἀδελφούς του ὅτι τοῦ ἔχουν μείνει «*100 ὀκάδες τζίρκα* (= περίπου) *κερὶ ἄσπρο*» καὶ μπορεῖ νὰ τοὺς τὸ στείλῃ ἀπὸ τὴν Πάτρα νὰ τὸ πωλήσουν, ἂν ὑπάρχῃ ζήτησις. Τὸ κερὶ εἶναι «*ἀπὸ μεγάλα ἕως μικρότατα κατὰ τὴν συνήθειαν, πολλὰ παστρικότατα*». Τοὺς παρακαλεῖ, ἂν θέλουν νὰ τὸ πάρουν «*μονοτάρο*» (= ἕξ ὀλοκλήρου), νὰ ἐξετάσουν εἰς ποιά τιμὴ τὸ πληρώνουν, καὶ ἂν τὸν συμφέρῃ νὰ τοὺς τὸ στείλῃ πρὸς 9 γρόσια τὴν ὀκά.

Ἡ ἀλληλογραφία μεταξὺ Ἀποστόλου Περρούκα καὶ τῶν Ἀργιτῶν συγγενῶν του διακόπτεται γιὰ ἄγνωστο λόγο ἀπὸ τὸ ἔτος 1805 ἕως τὸ ἔτος 1811, συνεχίζεται σχετικὰ ἀραιή, ἀλλὰ αὐξανόμενη κατὰ τὰ ἐπόμενα χρόνια, καὶ πυκνώνεται ξανά κατὰ τὸ ἔτος 1816, ὁπότε καὶ παύει οὐσιαστικά, ἴσως λόγω τῆς μεταβάσεως στὴν Πάτρα τοῦ ἀνεψιοῦ του Χαραλάμπη. Μὲ τίς ἐπιστολὰς αὐτές, ὅπως εἶπαμε, ὁ Ἀποστόλης ζηταίε συνήθως ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του τὴν τακτοποίηση τῶν μεταξὺ τους οἰκονομικῶν ἐκκρεμοτήτων ἢ τοὺς δίδει διάφορες παραγγελίες γιὰ ἀποστολὴ διαφόρων πραγμάτων ἢ γιὰ προσωπικὲς ἐξυπηρετήσεις. Ἡ ἀποστολὴ ἐπιστολῶν καὶ πραγμάτων γίνεται κατὰ κύριο λόγο μὲ ἐπίσημους ταχυδρόμους, ἀγωγιάτες καὶ εἰδικούς ἀπεσταλμένους, ἀλλὰ καὶ μὲ περιστασιακοὺς ταξιδιωτὲς κοινῆς ἐμπιστοσύνης. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι πολλὰς φορὲς ἀποφεύγεται ἡ ἀποστολὴ χρημάτων «*διὰ τὸ ὑποπτον τοῦ δρόμου*», ἢ αὐτὰ ἀποστέλλονται «*εἰς διάφορες φορὲς*» καὶ ὄχι ὅλα μαζί, λόγω τοῦ ἴδιου φόβου⁸.

8. Ἀπὸ πλευρᾶς ἀργολικῆς καὶ ἀχαϊκῆς προσωπογραφίας ἀξίζει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι συχνοὶ ἢ περιστασιακοὶ μεταφορεῖς καὶ ταχυδρόμοι τῶν δύο κλάδων τῶν Περ-

Πέραν τῆς γραφικότητας καὶ ἐκφραστικότητας τῆς γλώσσας τοῦ Ἀποστόλη, ἐκπλήττει ἡ συχνότητα τῆς ἐπικοινωνίας, ἡ ποικιλία τῶν μεταξὺ τους συναλλαγῶν, τὸ πλάτος καὶ ἡ ταχύτητα ἀλληλοενημέρωσης γιὰ διάφορα προσωπικά, οἰκογενειακὰ καὶ γενικότερα θέματα. Σχετικά πάντως μὲ τὶς ἀτέλειωτες παραγγελίες («*παραγγολές*») του, εὐλόγως γεννᾶται ἡ ἀπορία, γιατί ὁ Ἀποστόλης αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ζητᾶ ἀπλὰ πράγματα ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του στὸ Ἄργος ἢ ἀκόμα καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐνῶ εὐκολα θὰ μπορούσε νὰ τὰ προμηθευθῇ στὴν Πάτρα, ποὺ ἦταν καὶ τότε μεγάλο ἐμπορικό κέντρο σὲ ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Ἡ ἀπάντηση ἴσως βρίσκεται σὲ διάφορα σημεῖα τῆς ἀλληλογραφίας του, ὅπου ὁ Ἀποστόλης μιλάει γιὰ «*ἐλλειψιν εἰς τὰ πάντα καὶ ἐκεῖνα τὰ ὀλίγα ποὺ εὐρίσκονται εἰς μεγαλωτάτην ἀκρίβειαν, ὅπου τὸ χέρι μου δὲν ὑποφέρει νὰ δώσῃ τόσῃ πληρωμῇ*» (βλ. ἐπιστ. 1 Φεβρ. 1814 καὶ 21 Ὀκτ. 1814, ἔγγρ. 17284/1 καὶ 17311/18 ἀντίστοιχα), ἴσως μὲ κάποια δόση ὑπερβολῆς.

Ἀξίζει νὰ ἀναφεροῦν ἐνδεικτικά μερικὲς ἀπὸ τὶς παραγγελίες τοῦ Ἀποστόλη, μὲ ἄφθονη χρῆση τῶν δικῶν του ἀπολαυστικῶν καὶ γραφικῶν ἐκφράσεων, καὶ γιὰ λόγους πληροφοριακοὺς, καὶ γιὰ νὰ γίνῃ αἰσθητὸ τὸ ἄρωμα ἐνὸς ξεπερασμένου σήμερα καὶ ἰδιόρρυθμου γλωσσικοῦ ἰδιώματος καὶ ἐκφραστικοῦ τρόπου. Ἔτσι, ζητᾶ νὰ τοῦ στείλουν ρεβίθια καὶ κουκιά «*ἀπὸ ἕκαστο εἶδος μισὸ κουβέλι*». Ζητᾶ «*ἓνα φορτίο πετσιῶν γιὰ τοὺς παπουτζήδες τῆς περιοχῆς*», τὰ ὁποῖα θὰ πωλήσῃ γιὰ λογαριασμό τους. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ πώληση γίνεται μὲ εὐκολίες πληρωμῆς, δηλ. ἐν μέρει ἐπὶ πιστώσει. «*Ἐπώλησα τῶν ἐδῶ ταμπάκηδων πετζιά 21, ὀκάδες 147 πρὸς γρόσια 3... ἔλαβα μόνον κατάρο γρ. 300, τὰ δὲ ρέστα τὰ ἤμισυ εἰς ἡμέρας 31 καὶ τὰ ἄλλα εἰς ἡμέρας 61*» (17 Σεπτ. 1811, ἔγγρ. 17275/1). Σὲ ἄλλῃ ἐπιστολῇ (24 Ἰανουαρίου 1814, ἔγγρ. 17297/1) συμβουλεῦει τοὺς συγγενεῖς του τὸ ἀλάτι «*νὰ τὸ δώσουν εἰς τὰ γρόσια 4.000, τὰ ἤμισυ πεσίνι (= μετρητοῖς) καὶ τὰ ρέστα μὲ διορίαν*». Ἄλλοτε ζητᾶ 20 ὀκάδες ρεβίθια καὶ 20 ὀκ. κουκιά, «*ἂν εἶναι ὁμως ψάνια, εἰδὲ νὰ λείπουν*», ἐνῶ «*τὰ κουκιά νὰ εἶναι πλα-*

ρουκαίων, εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς διαφόρους Τούρκους καὶ τοὺς ἐπισήμους τατάρους (= ταχυδρόμους), καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ Λάργας, ὁ Ντάνος καὶ ὁ ἀδελφός του Μήτσος, ὁ Νικ. Ζεγκίνης, ὁ Γεώργιος Κεφαλάς, ὁ Κωνσταντῆς Χριστόπουλος (κουμπάρος τοῦ Ἀποστόλη), ὁ Δημ. Ἀμπατζής, ὁ Δημ. Γουναριάνος, ἡ Γουναρόπουλος, ὁ γέρο Φίλης Δογάνης, ὁ υἱὸς τοῦ Πάνου Λοτιδιώτη (Μήτρος), ὁ Σπύρος Χαραλάμπης, ὁ Ἀπόστολος Κορέλας ἢ Μορέλας, ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης, ὁ Ἀναγνώστης Οἰκονομόπουλος, ὁ Σπύρος ἢ Σταῦρος Παπαλεξόπουλος, ὁ Σπύρος Καράβαλης, ὁ «*υἱὸς τοῦ Ἀναγνώστη Τζόκη*, ὅστις λέγεται Γιάννης Καλλίτσας, σύντροφος τοῦ Γεωργάκη Μπουρλέκη», ὁ Ἰωάννης Φιλιππακόπουλος, καὶ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ ἓνας Τριπολιτσιώτης ἀγωνιάτης ὀνομαζόμενος Παναγιώτης Γεωργίου Μανουσόπουλος.

τιά». Ἐνα ζευγάρι «μεστοπάπουτσα», καθὼς καὶ σταφίδα γιὰ πώληση, ἄλλως, ἂν δὲν συμφέρη ἡ τιμὴ, νὰ τοῦ στείλουν γιὰ τὸ σπίτι ὀκάδες 5 ἢ 6. Ἀργότερα τοὺς ζητᾷ «σύκα συμυρνείκα καὶ σταφίδες δύο κυτία, τζίρικα (= περίπου) ὀκάδες 8 ἕως 10».

Πολλὲς εἶναι οἱ παραγγελίες γιὰ μικροπράγματα, οἰκιακὰ σκευή, ρουχισμό, καὶ πολλὰ ἄλλα. Ζητᾷ «δέκα δράμια τέλι κίτρινο», 5-6 σκούπες «διπλὲς καὶ καλές», δέκα πῆχες «σαλί» γιὰ νὰ φτιάξει ἓνα «τζουμπέ», διάφορα τσεμπέρια καὶ ἑλγεμενιά, «μετάξι πολλὰ ψιλόν, κατὰ τὴν μόστραν, καὶ μισὴ ὀκά διὰ τὰ οὐγια, καζάζικο, παστρικό», κ.ἄ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, αὐτὸς φροντίζει νὰ τοὺς προμηθεύσῃ ταμπάκο, αὐγοτάραχο ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, τὸ ὁποῖο, καθὼς τοὺς πληροφορεῖ, «δὲν πωλεῖται μὲ τὴν ὀκά, ἀλλὰ μὲ τὸ κομμάτι, τὸ ἓνα πρὸς γρόσια 50», κ.ο.κ. Τοὺς στέλνει χαρτὶ «ρέξιμο» καὶ «καδέρινα». Ἐπίσης τοὺς γνωρίζει ὅτι τὰ «μακάτια» (= ὑφάσματα καλυμμάτων) δὲν ἤλθαν ἀκόμα ἀπὸ τὴν Λειβαδιάν». Πωλεῖ γιὰ λογαριασμό τοὺς ὑφάσματα, μάλιστα τοῦ ἔχουν ἀπομείνει «4 τόπια σεβαῖ» (= εἶδος πολυτελοῦς ὑφάσματος). Τοὺς στέλνει ρούμια καὶ ροζόλια. Τοὺς στέλνει τὸ «καλπάκι» του πρὸς ἐπισκευή, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο τσιμπούκια κερασιᾶς ποὺ τοῦ ζήτησαν. Ἀναζητᾷ νὰ ἀγοράσῃ στὸν Ἰωάννη τὸ «τεφαρίκι ποὺ τὸ λένε ταμπακέρα», ποὺ ὅμως ἡ τιμὴ 100 ἕως 500 γρόσια δὲν εὐρίσκεται στὴν Πάτρα. Τοὺς πληροφορεῖ ὅτι τὸ χαβιάρι στίς 24 Ἰαν. 1814 τὸ ἐπῆραν (= ἀγόρασαν) πρὸς γρόσια 14, «καὶ αὐτοὶ ποὺ τὸ ἐπῆραν ἦσαν Γαστουναῖοι διὰ τὰ ὀσπίτια τους, ἄλλοι 5 ὀκάδες καὶ ἄλλοι 10. Χθὲς ὅμως ἐπῆραν οἱ μπακάληδες ἐδῶ πρὸς γρόσια 4 μόνον». Τοῦ ἔχει μείνει κάποια ποσότητα, νὰ τοῦ γράψουν τί νὰ τὴν κάνῃ, «ἀγκαλὰ καὶ ἡ Ἁγία Τεσσαρακοστὴ εἶναι πρῶμῃ καὶ δὲν ἔχουν τί ἄλλο νὰ φάνῃ» (ἔγγρ. 17297/1). Ἐνα μῆνα περίπου ἀργότερα τοὺς πληροφορεῖ ὅτι τὸ χαβιάρι δὲν ἄρρεσε στὸν κόσμο, γιὰτὶ ἦταν «σκόρτζο, ἀσπριδερό καὶ ταραμᾶς, γι' αὐτὸ δὲν ἐμβῆκαν εἰς παζάρι, ὡς ἐκ τούτου φοβεῖται μὴν μείνῃ τὸ καλοκαίρι καὶ χαλάσει». Σὲ ἐπιστολὴ τῆς 23 Μαρτίου 1814 τοὺς ἐνημερώνει ὅτι «τὸ χαβιάρι ἐν βουτζὶ μόλις τὸ ἔδωσε προχθὲς εἰς τὰ γρόσια 3 τὴν ὀκά», ἥτοι σὲ διάστημα δύο μηνῶν ἡ τιμὴ του ἔπεσε ἀπὸ τὰ 14 γρόσια στὰ 3! Οἱ ἀγοραστές τοῦ ἔδωσαν εἰδηση ὅτι ἔστω καὶ σὲ αὐτὴ τὴν τιμὴ δὲν πωλεῖται, «ὄντα πολλὰ ἀχρεῖον» καὶ ἤθελαν νὰ τοῦ τὸ ἐπιστρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐδέχθη (ἔγγρ. 17297/4). Τοὺς ζητάει νὰ ἐρευνήσουν γιὰ τυριά, «καντάρια 400 ἀπὸ τὰ πρῶτα πριμαρόλο», καὶ νὰ τοῦ γράψουν τὴν τιμὴ, «χωρὶς ἄλλα ἔξοδα εἰμὴ μόνον τὴν δουάναν (= τελωνεῖον)» (23 Φεβρ. 1814, ἔγγρ. 17297/3). Μὲ ἄλλη ἐπιστολὴ ζητάει «προσκεφαλάδες τζατμένιες δώδεκα, παρόμοιες ὡς ἐκεῖνες ὁποῦ ἐδώσατε προῖκα, τζεβρέδες 4 ἢ 5 ἕως γροσίων ὀγδοήντα, καὶ σαβαῖ ἓνα ἕως γροσίων ἑκατὸ ἰντζίρικα» (ἔγγρ. 17341/20). Μὲ ἄλλη, τοὺς ζητάει νὰ τοῦ φέρουν ἀπὸ τὴ Σμύρνη ἓνα κιλίμι ἀνατολίτικο γιὰ τὸν μι-

κρὸν ὄντά, νὰ εἶναι 5 πῆχες μακρὸν καὶ πλάτος πῆχες 2,4 ἢ 3, καὶ ἄλλο ἓνα σμιρναϊκό, «ἓνα συντζανέ καλόν, πέντε μπογάζια πράσινα διὰ τὰς προσκεφαλάδας ἀσταρλίκια» (3 Νοεμ. 1816, ἔγγρ. 17331/30), ἀλλὰ καὶ διάφορα χαλκώματα (λεγενόμπρικα, ταψιά, σαάνια, τεντζερέδες, κ.ἄ.). Ἐπίσης τοὺς στέλνει ταμπάκο ὀκτάδες 200, «τὸν ἐδιάλεξα τὸν καλλιότερον ὅπου εἶχε» (ἐπιστ. 8 Ὀκτ. 1815, ἔγγρ. 17321/24).

Δύο φορές παραπονήθηκε ὅτι τὰ παπούτσια καὶ τὰ «μεστοπάπουτσα» ποὺ τοῦ ἔστειλαν ἦσαν μικρότερα ἀπὸ τὰ παραγγελθέντα, ζήτησε λοιπὸν ἄλλα, ἓνα δάκτυλο μεγαλύτερα, ἐνῶ σὲ μιὰ περίπτωση τοὺς ἐσώκλεισε, πρὸς ἀποφυγὴν λάθους, «μιὰ κλονὰ τὸ μέτρον διὰ τὸ σιγουρότερον», μὲ τὴν διευκρίνιση στὸ ὑστερόγραφο, ὅτι «τὸ μέτρο εἰς τὴν κλονὰ εἶναι ἀπέξω εἰς τὸ ἀχνάρι μετρημένο» (ἔγγρ. 17331/27).

Σημειώνεται ὅτι οἱ ἔξυπηρετήσεις ἀφοροῦν ὄχι μόνο στοὺς συγγενεῖς του, ἀλλὰ καὶ σὲ φίλους τοῦ Τούρκου, συνήθως ἀξιωματοῦχους. Ἔτσι, μὲ ἐπιστολὴ τοῦ τῆς 1 Φεβρ. 1813 ἐνημερώνει τοὺς συγγενεῖς τοῦ ὅτι δὲν κατάρφερε νὰ στείλῃ τὰ τζάμια τοῦ σοφολογιωτάτου ἐφέντη, ἀλλὰ ὅτι «μὲ δεύτερον» θὰ τὰ στείλῃ, γιατί οἱ ἀγωγιάτες δὲν εἶχαν τόπο νὰ τὰ φορτώσουν. Μάλιστα ἀφοῦ τώρα ἦλθαν *μπαστιμένα* (= καράβια) ἀπὸ τὴν Ἀγκώνα, εἶχε περισσότερες πιθανότητες νὰ βρῇ ἄλλα, κατὰ τὰ ζητηθέντα μέτρα, κλπ. (ἔγγρ. 17284/1).

Ἦδη ἀπὸ τὸ ἔτος 1811, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα πολλές φορές, ὁ Ἀποστόλης παραπονεῖται ὅτι ἔχει οἰκονομικὲς δυσκολίες καὶ ὅτι διακαῶς ἀναμένει τὰ χρήματα ποὺ τοῦ ὀφείλουν *ἀκόντο τοῦ ἱρατίου του* (= ἔναντι τοῦ μεριδίου του) ἀπὸ τὴν πατρικὴ περιουσία, δηλ. τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὴν πώληση γεννημάτων καὶ κρασιοῦ, «για νὰ πορεύσῃ τὰς χρεῖας του», ὅπως γράφει (ἐπιστ. 23 Μαΐου 1811, ἔγγρ. 45311). Συχνὰ παραπονεῖται γιὰ ἔλλειψη χρημάτων, λόγω των οἰκονομικῶν δυσκολιῶν, τῶν ὑπέρογκων ἐξόδων καὶ τῶν πολλῶν «δοσιμάτων». Μὲ ἐπιστολὴ τῆς 1 Μαΐου 1811 (ἔγγρ. 17273/5), ζητᾷ διάφορα πράγματα ἀπὸ τὴν περιουσία τοῦ πατέρα τοῦ Δημητρίου Περγουκά, πιστεύοντας ὅτι εἶχε ἀδικηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, διερωτώμενος «μήπως ἐγὼ εἶμαι νόθος τοῦ πατρός μου;». Θεωρεῖ ἀπαράδεκτη τὴ συμπεριφορὰ τους, «νὰ φέρεσθε τοιαύτης λογῆς δὲν τὸ ἥλιτζα ποτέ», ὅπως χαρακτηριστικὰ λέει. Τὸ ποσὸ ποὺ τοῦ ἔστειλαν κάποτε τὸ θεώρησε μικρό, καὶ σχημάτισε τὴν ἐντύπωση πὼς τοῦ τὸ ἔστειλαν «για ψυχικὸ» (ἔγγρ. 17274/3), ἢ «*χάριν ἐλέους*» (ἔγγρ. 45311).

Παραπονιόταν ἐπίσης γιὰ ἐλλείψεις καὶ ἀταξίες τοῦ λογαριασμοῦ ποὺ τοῦ εἶχαν στείλει, ὑποδεικνύοντας τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ τὸν εἶχαν καταστρώσει, ὥστε νὰ εἶναι ἀναλυτικὸς καὶ ἀκριβής. Δηλ. «*πόσα κουβέλια ἔγιναν, τόσο τὸ σιτάρι, τόσο τὸ κριθάρι, τόσο τὸ παρασπόρι, ὁμοίως καὶ τὸ κρασί, πόσες μπότηδες μούστος, πόσο κρασί, κλπ.*». Τοὺς γρά-

φει ἐπίσης ὅτι συχνά ἀναγκάζεται νὰ δανεῖζεται ἀπὸ τοκογλύφους μὲ ὑψηλὸ τόκο 3 καὶ 4, ἀκόμα καὶ 5 % τὸν μῆνα, «*πράγματα τῇ ἀληθείᾳ, ποὺ εἶναι ἔξω τὸ πρέπον*» (ἔγγρ. 17331/30 καὶ ἐπιστ. τῆς 24 Δεκ. 1816, ἔγγρ. 17333/27). Τὰ ἴδια γράφει καὶ σὲ ἐπιστολὴ τῆς 18 Μαΐου 1816 (ἔγγρ. 17329/4), ὅπου γενικότερα συμπεραίνει ὅτι «*εἰς τοιαύτην κατάστασιν κατήντησεν ἡ πιάττσα μας*». Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἔχει ἀσφαλῶς ἡ πληροφορία γιὰ γνωριμίᾳ καὶ φιλίᾳ τοῦ Ἀποστόλη μὲ πρόσωπα ποὺ σχετίζονταν προφανῶς μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ ἐθνικοῦ μας ποιητῆ Κωστῆ Παλαμᾶ. Σὲ μιὰ περίπτωση, γιὰ νὰ ἐξοφλήσῃ κάποιο χρέος του ἀναφέρει ὅτι «*ἔγραψε τοῦ φίλου του Πέτρου Παλαμᾶ, καὶ αὐτὸς ἔγραψε τοῦ πατρός του στοῦ Μεσολόγγι*» γιὰ νὰ τὸν ἐξυπηρετήσουν.

Συχνὲς εἶναι βέβαια οἱ ἀποστολὲς χρημάτων καὶ ὁμολογιῶν καὶ οἱ σχετικὲς γραπτὲς παραγγελιὲς καὶ ὁδηγίες γιὰ τὴν τακτοποίηση λογαριασμῶν, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Λουρεντζῆ Πετροκόκκινου στὴν Κων/πολη. Φυσικὰ πάντα ἐνημερώνει λεπτομερῶς τοὺς παραληπτές τῶν ἐπιστολῶν του γιὰ ὅλες τὶς ἐνέργειές του. Τοὺς γνωρίζει φερ' εἰπεῖν ὅτι πλοῖκον γραμμάτων τοῦ Θεοδωράκη Βλάση, συμπεθέρου τους, μὲ πρῶτο καίκι ἔστειλε στὴν Ζάκυνθο καὶ νὰ μένῃ ἡσυχος (ἔγγρ. 45433 τῆς 30 Ἰουλίου 1814).

Πολλὲς φορὲς δίνει πληροφορίες γενικότερου ἐνδιαφέροντος καὶ τοὺς ἐνημερώνει γιὰ τὶς οἰκονομικὲς ἢ ἐμπορικὲς συνθηκὲς. «*Ὁ Χειμῶν μεγαλώτατος ἐδῶ, μᾶς ἀφάνισε λεμονιές, πορτοκαλιές, κιτριές καὶ σχεδὸν ἐξηράνθησαν μὲ τελειότητα*». Τὴν 1 Αὐγ. 1815 πληροφορεῖ τὸν Ἰωάννη ὅτι «*αἱ σταφίδες δὲν ἔγιναν οὔτε τὸ ἡμῖς ἀπὸ ἄλλους χρόνους καὶ ὄχι μόνον εἰς Μορέαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πέριξ νησιά, καὶ ἡ αὐτὴ ἔλλειψις ἐπαρακίνησε τοὺς πωλητὰς νὰ ζητήσουν ὑπὲρ τὰ 55 τάλ., ὄντας πολλοὶ οἱ ἀγορασταὶ καὶ ὀλίγον πρᾶγμα*» (ἔγγρ. 17321/1). Νέα καταστροφὴ ἔγινε φαίνεται στὶς σταφίδες καὶ τὸ ἐπόμενο ἔτος. Σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Ἰωάννη ἀπὸ 19 Αὐγ. 1816 τὸν πληροφορεῖ «*τὴν μεγαλωτάτην συμφορὰν τῶν σταφιδῶν ἀπὸ τὴν ραγδαίαν βροχὴν, ἐν τρίτῳ μασούλι (= ἐσοδεῖα) χάνεται μὲ τελειότητα, καὶ ἐκτὸς ἡ στραπατζάδα, καὶ Κύριος γένοιτο ἴλεως*» (ἔγγρ. 17330/34). Κάποτε κάνει γενικότερες ἐπισημάνσεις καὶ διαπιστώσεις κοινωνικῆς φύσεως. Παρακαλεῖ τὸν Ἰωάννη νὰ «ὀρίσῃ» τοῦ Ἁγίου Οἰκονόμου (Δουμενᾶς) ὅτι «*οἱ μάστορες διὰ τὰ μανουάλια ἄλλα μᾶς λέγουν τὴν μίαν ἡμέραν καὶ ἄλλα τὴν ἄλλην, καὶ δὲν ἔκαμαν καμμία δουλειὰ ὥς τώρα... Οἱ ἄνθρωποι τὴν σήμερον ἄλλαξαν, δὲν ἐντρέπονται νὰ ἀγελᾶσουν τὸν κόσμον διὰ τὸ οὐδέν*» (ἐπιστ. 24 Αὐγ. 1813, ἔγγρ. 45324). Γιὰ τοὺς νέους ἔχει τὴ γνώμη ὅτι «*τῶν παιδιῶν ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς γεννήτορας καὶ θεοὺς εἶναι ὀλιγωτέρα εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα*» (31 Μαΐου 1816, ἔγγρ. 17329/20).

Ζητᾷ ἐπίσης πληροφορίες περὶ τῶν «*μουκατάδων*», ἥτοι περὶ τῆς μισθώσεως ἢ ὑπομισθώσεως τῶν δημοσίων προσόδων, καὶ ποῖοι τοὺς

«ἐπῆραν». Ἔμαθε, ὅτι τὸν μουκατὰ τοῦ Ἄργους τὸν ἐπῆρεν ὁ Ζουλφικάρ μπέης, καὶ εὐελπιστεῖ ὅτι θὰ δοθῇ τώρα «κάθε καλὸ νιζάμι τῆς πατρίδος μας». Ἐπίσης ἀναφέρεται σὲ διάφορα εἶδη παρόμοιων μισθώσεων, στὸν «πάλτον μολυβίου», «πάλτον σκαγιού», «ἰνταέτι μολυβίου», στὸ «ἰλτιζάμι» τῆς Δουμενᾶς, γιὰ τὸ ὁποῖο ἐκδηλώνει προσωπικὸ ἐνδιαφέρον, γιὰ τὸ «ἰλτιζάμι» Ἀκράτας, κλπ.

Σὲ ἐπιστολὴ τῆς 19 Ἰουλίου 1813 τοὺς στέλνει «μόστρα μεταξιοῦ» καὶ παρακαλεῖ τὸν Ἰωάννη νὰ βάλῃ κάποιον στὴ Δουμενᾶ ἢ στὰ Χαλτζιά-νικα νὰ τοῦ βγάλουν μία ὁκὰ τζίρκα, «νὰ εἶναι καὶ ὑψηλότερη (= φιλό-τε-ρη) δὲν βλέπτει, χοντρότερη νὰ μὴν εἶναι». Ἐπίσης ἀπὸ τὸν συμπέθερό του Θεοδωράκη Βλάση, πεθερὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννη, ζητᾷ νὰ μὴν ξεχάσῃ τὴν «παραγγολὴν του διὰ τὸ ρετζίνι τῆς Περαχώρας καὶ τὸν ὑποχρεῶναι μεγάλως» (ἔγγρ. 17318/1). Φαίνεται ὅτι εἶχε συναλλαγές καὶ μὲ Αἴγυπτο. Στις 31 Ἰουλίου 1815 στέλνει πλοῖκο γραμμάτων στὸ Ἄργος, μὲ τὴν πα-ράκληση νὰ τὰ στείλουν σὲ κάποιον φίλο τους στὴν Ὑδρα, καὶ αὐτὸς «νὰ τὰ ἐξαποστείλῃ μὲ πρῶτον εἰς Ἀλεξάνδρειαν». Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του προκύπτει ὅτι εἶχε συναλλαγές καὶ σχέσεις μὲ τὴ Ζάκυνθο, τὴ Μάλτα, καὶ ἄλλα μέρη.

Σὲ μιὰ περίπτωσι διαβιβάζει πρὸς τοὺς προεστῶτες τοῦ Ἄργους πα-ράπονα τῆς πτωχῆς χήρας Γιαννάκενας ἀπὸ τὴ Δουμενᾶ κατὰ τῶν Δουμε-νιωτῶν, ποὺ τὴν ὑποχρέωναν νὰ πληρῶνῃ φόρους πάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις τῆς. Στὴν ἐπιστολὴ τῆς 13 Ἰουλίου 1814 ἀπὸ τὴ Βοστίτζα, ὁ Ἀποστολὴς παίρνει τὸ μέρος τῆς (ἔγγρ. 45432).

Φυσικὸ εἶναι στίς ἐπιστολὲς νὰ δίδονται καὶ οἰκογενειακὲς εἰδήσεις. Ἔτσι μαθαίνουμε ὅτι «ἡ θεία (δηλ. ἡ σύζυγός του Ὅρσα) ἀρρώστησε μὲ τὴν συνήθη ἀρρώστεια, τὴν αἱμορροΐαν» καὶ εἶναι χωρὶς ἱατρόν, ἐκφρά-ζοντας τὴν εὐχὴ νὰ τὴν λυπηθῇ «ὁ Κύριος, ὁ ἀληθινὸς ἱατρός» (ἐπιστ. 2 Ἰουλίου 1811, ἔγγρ. 17274/11). Ὅτι ἀρρώστησε ὁ συμπέθερός του προε-στὸς Ἀσημάκης Πόλος, γιὰ τὸν ὁποῖον εὐχεται «ὁ Θεὸς νὰ κάμῃ τὸ ἔλε-ός του καὶ νὰ εὐσπλαχνισθῇ τὰ τέκνα του καὶ λοιποὺς χριστιανοὺς Πα-τραίους, ὅπου τώρα ἐκατάλαβαν τί ἐχρησίμευσεν διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος» (ἐπιστ. 17 Αὐγ. 1811, ἔγγρ. 17274/17)⁹. Ὅτι «εἰς τὰς 11 τοῦ παρόντος (= Αὐγ. 1811) ἐλευθερώθη ἡ ἐξαδέλφη σας Κατίνα μὲ υἱόν», ἐνῶ ἡ μητέρα του

9. Κακῶς πιστευόταν μέχρι σήμερα ὅτι ὁ ἄρχοντας τῆς Πάτρας Ἀσημάκης Πό-λος πέθανε στὰ 1808 (βλ. Κανέλλου Δεληγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, τομ. Α', 1957, σελ. 57, 65. Κώστα Ν. Τριανταφύλλου, Ἱστορικὸν Λεξικόν..., β' ἐκδ, Πάτρα 1980, σελ. 317, καὶ Ἀθανασίου Θ. Φωτοπούλου, Οἱ κοτσαμπάση-δες..., σελ. 121. Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστολὴς προκύπτει ὅτι τὸ 1811 ὁ Ἀσημά-κης ζῇ. Ἰσως νὰ πέθανε εὐθὺς ἀμέσως, δηλ. τὸ αὐτὸ ἔτος 1811.

«ἐδοκίμασε πολλά εἰς τὴν κήσιν του». Τὸ νεογέννητο «ὁμοιάζει εἰς τὸ μεγαλόσωμον» μὲ τὸν Σωτήριον (ἀδελφὸ τοῦ Ἀποστόλη). Σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ τῆς 2 Δεκ. 1813 (ἔγγρ. 17284/2) ἐνημερώνει τὸν Ἰωάννη ὅτι ἡ ἑξαδέλφη του Κατίνα «ἐγέννησε ἄρσεν», τὸ δεύτερο κατὰ σειρά, ἐνῶ ζητεῖ πληροφορίες ἀν ἡ ἑξαδέλφη του Βιτωρία (μᾶλλον κόρη τῆς ἀδελφῆς του Εὐφροσύνης) «ἐλευθερώθη, καὶ τί παιδίον ἐγέννησεν, ὅτι εὐρίσκομαι μὲ τὴν ἔννοιαν της» (2 Δεκ. 1813, ἔγγρ. 17284/2). Σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ τῆς 9 Ἰαν. 1815 (ἔγγρ. 17318/1) γράφει στὸν Ἰωάννη ἓνα θλιβερὸ συμβεβηκὸς ποὺ ἔπαθε ἡ πεθερά του, συγκεκριμένα ὅτι στὶς «30 ἀπελθόντος ἔκαμε νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ ὄντά της» καὶ ἔπεσε, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τσακίσῃ τὸ πόδι της «τέσσερα δάχτυλα ἀπάνω ἀπὸ τὸ στραγάλι». Δοκιμάζουν πολλὴν πίκρα καὶ δὲν ἔχουν ἥσυχία ἀπὸ τοὺς σφοδροὺς πόνους της. Εὐχεται ὁ Θεὸς νὰ τὴν βοηθήσῃ καὶ νὰ τῆς δώσῃ τὴν προτέραν ὑγείαν της «ὅτι εἶναι ὁ πλέον χρειαζόμενος ἄνθρωπος τῆς οἰκίας μας». Σὲ ἄλλη περίπτωση ἀναφέρεται ἀσαφῶς σὲ «γνωστὴ ὑπόθεση», πίσω ἀπὸ τὴν ὁποία καλύπτεται, ὅπως διαπιστώνει κανεὶς, ὑπόθεση συνοικειοῦ τῆς δευτέρας κόρης του Εὐγενίας μὲ ἀδελφὸ ἀρχοντοπούλου, ἀδελφὸ κάποιου Ἀναγνώστη. Βασικὸς ὁρος τοῦ πατέρα τῆς νύφης εἶναι ὁ ὑποψήφιος γαμβρὸς νὰ μείνῃ στὴν Πάτρα, γιατί «εἶναι μόνος του καὶ χρειάζεται συνδροφίαν» (ἐπιστ. 2 Δεκ. 1813, ἔγγρ. 45448. Βλ. καὶ ἐπιστολὴ Δημ. Περγουκά τῆς 8 Δεκ. 1813 γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, ἔγγρ. 45449).

Ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλη τῆς 19 Ἰουλίου 1813 (ἔγγρ. 45446) πληροφοροῦμεθα ὅτι μὲ «δάκρυα εἰς τὰ ὀμμάτια» ἔμαθε τὸν θάνατο τοῦ αὐταδέλφου του Γεωργαντᾶ Περγουκά στὶς 18 Ἰουλίου στὸ Ἄργος ἀπὸ «δευτέραν ἐπιπληξίαν». Ἀπὸ τὴν ἴδια ἐπιστολὴ πληροφοροῦμεθα ὅτι ἐκείνες τὶς ἡμέρες ὁ ἀνεψιὸς του Δημητράκης Περγουκάς ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Κων/πολὴ ὡς βεκίλης τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ἀποστόλης παραπονεῖται γιατί ἡ μετάβαση τοῦ Δημητρίου ἐγινε κατὰ τρόπο μυστικὸ ἀπὸ αὐτόν, ἀσχέτως τοῦ τί ἔκαναν μὲ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον. Ἡ πληροφορία εἶναι σημαντικὴ, γιατί τοποθετεῖ χρονολογικὰ τὴν ἀκριβὴ μετάβαση τοῦ Δημητρίου Περγουκά στὴν Κων/πολὴ (μέχρι τώρα πιστευόταν ὡς χρόνος μεταβάσεώς του τὸ ἔτος 1812).

Σημαντικὲς εἰδήσεις διασώζει ὁ Ἀποστόλης στὶς ἐπιστολές του καὶ γιὰ τὴν πόλιν τῶν Παλαιῶν Πατρῶν. Σὲ μακρὰ ἐπιστολὴ του τῆς 23 Μαΐου 1811 (ἔγγρ. 45311) ἀναφέρεται μὲ πολλὲς λεπτομέρειες στὸ δραματικὸ συμβάν τῆς καταστροφῆς τοῦ κάστρου των Πατρῶν, γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές¹⁰. Ἀξίζει τὸν κόπο νὰ μεταφερθῇ αὐτοῦσιο τὸ σχετικὸ

10. Γιὰ τὴν καταστροφὴ μέρους τοῦ κάστρου των Πατρῶν κατὰ τὶς 23 ἢ 24

ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς του, πὺν μοιάζει μὲ γραφικὴ λαϊκὴ «ἐνθύμησις»: «Σὰς φανερώνω ὅμως τὴν μεγίστην συμφορὰν τῆς δυστυχισμένης Πάτρας, ὅπου δὲν ἔχω χέρια νὰ σὰς περιγράψω. Εἰς τὰς 7,4 ὥρας τῆς νυχτὸς ἀπὸ ταῖς πολλαῖς ἀστραπαῖς, ἔπεσε κεραυνὸς εἰς τὸν τσεμπχανέν (= πυριτιδαπαοθήκη) τοῦ κάστρου καὶ ἐχάλασε ὅλον τὸ μέρος κατὰ τὴν χώραν, ταῖς πέτραις ταῖς ἐσῆκωσεν ἐν νεφέλαις, ρίπτοντας ἐπάνω εἰς τὰ ὀσπίτια πέτρες τόσον μεγάλες μαρόκους, ὁμοίως καὶ μικρές, ἐκαταχάλασαν τὰ ὀσπίτια τὰ ἐμπορικά, τὰ δὲ πλησιέστερα ἐκρημνίσθησαν ἐδαφιαίως, ἀνθρώπους ἐπλάκωσαν. Ἔως τῶρα εἶναι Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι θανατωμένοι ὑπὲρ τοὺς 40 ἀνθρώπους καὶ Κύριος οἶδε πόσοι εἶναι χωμένοι εἰς τὸ κάστρον, ὅπου ἐκρημνίσθη καὶ τοὺς ἐπλάκωσεν, ὁμοίως καὶ εἰς τὰ ὀσπίτια τὰ γκρεμισμένα, καὶ ἐξόχως οἱ λαβωμένοι. Δὲν περιγράφεται ὁ θρῆνος ὅπου ἔγινε, καὶ ὁ Κύριος νὰ κάμῃ τὸ ἔλεός του ἀπὸ χειροτέρα ἀπειλήν. Ἄς ἔχῃ δόξαν ὁ Κύριος, ὅπου ὅλοι μας οἱ συγγενεῖς εὐρίσκονται ὑγιεῖς, ζημία ὅμως μεγάλη τοῦ ὀσπιτίου μου, ἐξόχως τοῦ Μουσταφάμπη τὸ ὀσπίτιον, τόσον ὅπου τὰ κανόνια τὰ ἐπέταξε, ἄλλα εἰς τὴν χώραν κατὰ τὸ Βλατερόν καὶ ἄλλα ἔξω εἰς ταῖς σταφίδαις, συμφορὰ ἀπερίγραπτος. Καὶ πάλιν λέγω ὁ Κύριος νὰ παύσῃ τὸν θυμὸν του...». Στὸ ἴδιο γεγονός ἐπανέρχεται καὶ σὲ ἐπόμενες ἐπιστολές του, τῆς 26 Μαΐου 1811 (ἔγγρ. 17274/4) καὶ τῆς 2 Ἰουνίου 1811 (ἔγγρ. 17274/6).

Ἄλλες εἰδήσεις σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ των Πατρῶν ἀφοροῦν τοὺς Τούρκους ἢ ἄλλους ξένους ἐπισήμους. Ἔτσι σὲ ἐπιστολὴ τῆς 30 Ἀπρ. 1811 (ἔγγρ. 17273/4) ἀναφέρει ὅτι ἔχει φίλο κάποιον Πατρινὸ Τοῦρκο ὀνόματι Χατμέ ἐφέντη, ὁ ὁποῖος εἶναι καδῆς τοῦ Φαναρίου καὶ ἀδελφὸς τοῦ μουφτῆ ἐφέντη τῆς Πάτρας. Ἐπίσης, γράφοντας στὸν ἀνεψιὸ του Ἰωάννη, τὸν πληροφορεῖ ὅτι δὲν μπόρεσε νὰ δώσῃ τοὺς προσκυνησμοὺς του στὸν Μπέη ἐφέντη καὶ στὸν Σεῖτ ἀγά, ἐπειδὴ αὐτοὶ «βγῆκαν ἔξω νὰ κυνηγήσουν τοὺς κλέπτες, ὅπου ἔγδυσαν τοὺς πραγματευτὲς Πατραίους, ὅπου ἔρχονταν ἀπὸ πανήγυριν», χωρὶς νὰ διευκρινίσῃ ἀπὸ ποίαν πανήγυριν ἐπέστρεφαν, καὶ περὶ ποίου αἵδους «κλεφτῶν» ἐπρόκειτο. Σὲ ἐπιστολὴ τῆς 8 Φεβρ. 1812, ἐνημερώνει τὸν Ἰωάννη, ὅτι οἱ προύχοντες ἐτοιμάζονται «νὰ εὕγουν εἰς προϋπάντησιν τοῦ πολυχρονεμένου αὐθέντου μας» (ἔγγρ. 45315) ἢ ὅτι ἀνα-

Μαΐου 1811 ὁμιλεῖ διὰ μακρῶν καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου του ὁ ἱστορικός τῆς πόλεως, ὁ ὁποῖος παραθέτει καὶ σχετικὴ «ἐνθύμησις» ἀπὸ τὴν Ι. Μ. Ὁμπλοῦ. Βλ. Στεφάνου Ν. Θωμοπούλου, Ἱστορία..., κυρίως σελ. 604 ἐπ. καὶ σημ. 2 τῆς σελ. 604. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλη Πετρούκα ἐπιβεβαιώνει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ καταστροφὴ ἔγινε στίς 23 Μαΐου καὶ ὄχι στίς 24, ὅπως ἀναφέρει ἡ «ἐνθύμησις» τῆς Μονῆς.

μένεται ὁ νέος βαλὴς κατὰ τὸ 1815, ἥ ὅτι ὁ Ἀχμέταγας, ἀδελφὸς τοῦ βαλιν-
τὲ κεχαγιά, ἐδιορίσθη μὲ φερμάνι κεχαγιάμπτης τοῦ νέου βαλὴ (8 Ὀκτ.
1815, ἔγγρ. 17321/24) ἥ ὅτι ἐγχείρισε συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Δημητρίου
στὸν βοεβόδα των Πατρῶν Χατζῆ Ὁμέραγα, ποὺ τὸν τιμᾷ μὲ τὴ φιλία του
(23 Ἀπρ. 1816, ἔγγρ. 17328/19). Ἐξάλλου, σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 1 Φεβρ.
1813 ἐνημερῶνει τὸν Ἰωάννη ὅτι «*εἰς τὰς 25 ἀπελθόντος ἐπλήρωσεν τὸ
κοινὸν χρέος ὁ μακαρίτης κόνσολος Ὀλλανδέζος καὶ ἐλυτῆθημεν μεγάλως.
Ὑστερήθη ἡ Πάτρα ἕνα εὐεργέτην*» (ἔγγρ. 17284/1).

Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλη δὲν λείπουν
οὔτε οἱ εἰδήσεις διεθνοῦς ἐνδιαφέροντος. Ἔτσι, στὴν ὡς ἄνω ἐπιστολὴ του
τῆς 1 Φεβρ. 1813 πρὸς τὸν ἀνεψιὸ του Ἰωάννη, τὸν πληροφορεῖ τὰ νέα
περὶ «ρουσογάλλων», ὅτι ὁ ἀφανισμὸς τῶν Γάλλων μεγάλος, ὅτι ὁ Ναπο-
λέων «ἐπῆγεν εἰς τὸ Παρίκι», κλπ. Σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 19 Ἰουλ. 1813 πρὸς
τὸν ἀνεψιὸ του Ἰωάννη (ἔγγρ. 45446) συνεχίζει τὶς εἰδήσεις περὶ τοῦ «ρου-
σογαλλικοῦ πολέμου», ἀναφέροντας ὅτι στὶς ἀρχὲς Μαΐου «ἔγινε τράκος»
(= σύγκρουση) μεταξύ τῶν δύο στρατευμάτων, στὸν ὁποῖο ἐθανατώθησαν
ἀπὸ τὰ δύο μέρη καὶ «λαβωμένοι καὶ πρεξενιέρηδες (= αἰχμάλωτοι) ἕως 80
χιλ.». Ἐπίσης ὅτι στὶς 2 Ἰουνίου ἕως τὶς 6 ἔγινε ἄλλος «τράκος», στὸν
ὁποῖο 40 χιλ. Φρατζέζοι θανατώθηκαν καὶ πιάστηκαν πρεξενιέρηδες, καὶ 18
χιλ. Ρούσοι, «φθορὰ μεγαλωτάτη καὶ τέλος πάντων ἡ νίκη εἶναι τῶν Ρού-
σων, παίρνοντας τῶν Φρατζέζων τόσας σημαίας καὶ πλῆθος κανονίων». Λέ-
γουν ὅτι θὰ γίνῃ ἀμιστρίκιο (= συνθήκη εἰρήνης). Ἐπίσης τοῦ γράφει ὅτι
στράτευμα Ἑγγλέζικο ἐπῆγε «εἰς τὴν Σπανίαν καὶ ἀφοῦ ἐνώθηκε μὲ τοὺς
Σπανιόλους ἔκαμαν μεγαλώτατον θρῆνον εἰς τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους Φρα-
τζέζους, τοὺς ἐπῆραν 131 κανόνια, σημαίας καὶ τὴν κάσα τους καὶ ὅ,τι
ἄλλο πρᾶγμα εἶχον, τόσον ὅπου τοὺς ἀφάνισαν μὲ τελειότητα». Ἐπίσης
στὶς 23 Μαρτ. 1814 ἀναφέρει ὅτι «τὰ τῶν Γάλλων ὀλέθρια» (ἔγγρ. 17297/4).
Οἱ Γάλλοι διασκορπίστηκαν «καὶ οἱ σύμμαχοι ἔκαναν τὸν σκοπὸν τους,
ὅπου ἔχουν εἰς τὴν συνοδεία τους τὸν ἀνεψιὸν τοῦ θανατωμένου βασιλέως,
διὰ νὰ τὸν κορονάρουν (= στέψουν) βασιλεῶ τῆς Φράντζας ὑπανδρεύοντάς
τον μὲ τὴν γυνὴ τοῦ Ναπολεῶν».

Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τῶν στὴν Πάτρα καὶ στὸ Ἄργος κλάδων τῆς
οἰκογένειας Περρουκά προκύπτει ὅτι συχνὲς ἦσαν οἱ ἐπισκέψεις ἐκατέρω-
θεν, καὶ γιὰ λόγους ἐμπορικοῦς ἴσως, ἀλλὰ καὶ πρὸς διατήρηση καὶ σύ-
σφιξη τῶν μεταξύ τους συγγενικῶν δεσμῶν. Ἀπὸ τὰ δεφτέρια ἐξόδων τῆς
οἰκογένειας, φαίνεται ἐπίσκεψη τοῦ Δημητρίου, τοῦ μετέπειτα βεκίλη,
στὴν Πάτρα, προφανῶς στὸν θεῖο του Ἀποστόλη, κατὰ τὸ ἔτος 1807.
Ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλη τῆς 2 Ὀκτ. 1811 (ἔγγρ. 17275/2) πληροφορο-
ούμεθα ὅτι «σήμερον ἀξιώθημεν τὸν θεῖον σας καὶ αὐτάδελφόν μου

ύγιῃ». Ὅμιλεῖ γιὰ τὸν ἀδελφὸ του Γεωργαντὰ Περρούκα, γιὰ τὸν ὁποῖον γράφει ὅτι «ξεκουράζεται. ὄντας κουρασμένος ἀπὸ τὸν δρόμον, δὲν σᾶς γράφει ἰδία χεῖρί». Ὁ Γεωργαντὰς πρέπει νὰ ἔμεινε στὴν Πάτρα ἀρκετὸν καιρὸ, γιατί μόλις στίς 31 Δεκ. 1811 ὁ ἀδελφός του Ἀποστόλης γράφει στὸν ἀνεψιὸ του Ἰωάννη, ὅτι «ἐλπίζω ὁ κύρ Γεωργαντὰς νὰ εὐδοῶθῃ πρὸς τὰ αὐτόσε» (ἔγγρ. 17282/3).

Συχνὲς φαίνεται πὼς ἦσαν οἱ ἐπισκέψεις τοῦ Ἀποστόλη καὶ πρὸς τὴν οἰκογένεια τῆς ἀνεψιάς του Εὐδοκίας Δημ. Ζαῖμη, ποὺ κατοικοῦσε στὴν Κερπινὴ Καλαβρύτων. Σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 30 Ἀπρ. 1811 πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Νικόλαο ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμία νὰ πάῃ στὴν Κερπινὴ νὰ ἰδῇ τὴν ἀνεψιά του «καὶ τὰ παιδιά» (ἔγγρ. 17273/4), ἐνῶ σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 20 Ἰουνίου 1811 ἀναφέρει ὅτι ἐπέστρεψε ἀπὸ Κερπινὴ καὶ ὅτι εἶναι ὅλοι καλὰ (ἔγγρ. 17274/8). Ἐξάλλου, σὲ ἐπιστολὴ τῆς 23 Ὀκτ. 1811 πρὸς τὸν ἀνεψιὸ του Ἰωάννη στὸ Ἄργος τὸν πληροφοροεῖ ὅτι ἐκατέβῃ ἀπὸ Καλάβρυτα, ἐπῆγε στὴν Κερπινὴ καὶ «ἀπήλαυσε ἅπαντες τοὺς συγγενεῖς ὑγιεῖς» (ἔγγρ. 17275/4). Στίς 5 Μαΐου 1814 γράφει στὸν ἀνεψιὸ του Χαραλάμπη στὸ Ἄργος, ὅτι τὴν «ἐρχομένην ἐβδομάδα, τυχόντος καὶ διὰ Κόρινθον, μισεύω διὰ τὰ αὐτόσε», ἐνῶ μὲ νεώτερη ἐπιστολὴ του τῆς 12 Μαΐου 1814 (ἔγγρ. 17297/6) ἀνακοινώνει στοὺς συγγενεῖς του ὅτι «μεθαύριον Πέμπτην ἢ Παρασκευὴν μισεύω διὰ Κόρινθον μὲ τὸ καὶ διὰ ἐναύλωσα». Μάλιστα τοὺς παρακαλεῖ νὰ ἔρθουν ἐκεῖ μὲ ζῶα γιὰ νὰ παραλάβουν ἀπὸ Κόρινθο τίς 4 κασσέλες μὲ τὰ πράγματά τους ποὺ μεταφέρει, «γιὰ νὰ μὴ πληρώσουν ἀγῶγια». Ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ ἀδελφοῦ του Σωτηρίου τῆς 15 Ἰουλίου 1814 ἀπὸ τὸ Ἄργος, πληροφοροῦμεθα ὅτι «ὁ κύρ Ἀποστόλης τὴν ἀπερασμένην Παρασκευὴν ἐμίσεισεν διὰ Πάτρα, ἐγλέντησεν ἐδῶ περίπου ἀπὸ 40 ἡμέρες...». Κατὰ τὴν παραμονή του στὸ Ἄργος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἔγινε ἡ διανομὴ τῆς κληρονομικῆς περιουσίας τοῦ ἀδελφοῦ του Γεωργαντὰ μὲ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς του καὶ ὑπογράψε ὁ Ἀποστόλης ὁμολογία-βεβαίωση ὅτι ἔλαβε τὴ μερίδα του «σῶαν καὶ ἀνελλιπῇ» καὶ δὲν ἔχει πλέον καμμία ἄλλη ἀπαίτηση. Ἡ ὁμολογία αὕτῃ εἶναι τῆς 10 Ἰουλίου 1814 καὶ ὑπεγράφη ἐνώπιον τῶν μαρτύρων Ἀνδρείου Τζωρτζῆ καὶ Παναγιώτῃ Ἰωαννοῦσῃ, προεστῶν τοῦ Ἀργους (ἔγγρ. 74385). Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι μὲ ἐπιστολὴ του τῆς 30 Ἰουλίου 1814 ὑπενθυμίζει στοὺς ἀδελφούς του ὅτι πρέπει νὰ σεβαστοῦν τὴ συμφωνία τους καὶ νὰ δώσουν τὰ ποσὰ ποὺ πρέπει «γιὰ τὴν ψυχικὴ σωτηρία του», ὅπως ἔκανε κι αὐτός, ποὺ διέθεσε μέρος τοῦ ἑξ ἐνός πέμπτου μεριδίου του γιὰ συλλεῖτουργα καὶ πρὸς βοήθεια τῶν πτωχῶν.

Εἶναι βέβαιο ὅτι κάποια οἰκογενειακὴ διένεξη εἶχε προκύψει στὸ Ἄργος μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν Περρούκα καὶ τῆς ἀδελφῆς τους Εὐφροσύνης, συζύγου τοῦ Μιχαῆλ Ἰωαννοῦσῃ, μητέρας τοῦ προεστοῦ Παναγιώτῃ, ἐνδε-

χομένως γιὰ κάποιες κληρονομικὲς διαφορές. Ὁ Ἀποστόλης τοὺς συμβουλεύει νὰ συμβιβασθοῦν καὶ νὰ «διορθώσουν» τὰ πράγματα μετὰ τὴν ἀδελφή τους «*εἰρηνικῶ τῷ τρόπῳ καὶ ἀδελφικῶς*», χωρὶς νὰ δίνουν ἀσχημη ἐντύπωση στὸν κόσμον, καὶ δὲν συμφέρει. «*Ἄς στοχασθοῦμε πὼς παρατηροῦν μετὰ τὸ κανονικῶς οἱ φίλοι. Λοιπὸν τὸ τιμμημένον εἶναι νὰ τὰ διορθώσουν*», ἐπιλέγει ὁ συνετὸς ἀδελφὸς καὶ θεὸς ἀπὸ τὴν Πάτρα (ἐπιστ. 19 Ἰουλίου 1814, ἔγγρ. 17302/9).

Φαίνεται ὅτι ὁ Ἀποστόλης διατηροῦσε δεσμοὺς φιλίας μετὰ τὸ δάσκαλον τοῦ Ἄργους, Δημητσανίτη ἱερομόναχον Χατζη-Ἀγάπιο (Λεονάρδου), στὸν ὁποῖο δὲν παραλείπει νὰ στέλλῃ τοὺς προσκυνισμοὺς του, ἀλλὰ καὶ εἰδικὲς ἐπιστολές. Μάλιστα ὅταν πληροφορεῖται τὸν θάνατό του, ρωτᾷ τὸν Ἰωάννη μήπως μαθεύτηκαν τίποτε θαύματα ἐκ μέρους του, γιατί πολλές πῆμες («*ἀκούσματα πολλὰ*») διαδόθηκαν τότε στὴν Πάτρα γιὰ τὸν ἀσκητικὸ καὶ ἀγαθὴς μνήμης Ἀγάπιο, ποὺ ἴσως δημιούργησαν τὴν φήμην τῆς ἀγιότητος (ἐπιστ. τῆς 31 Ἰουλίου 1815, ἔγγρ. 17320/16). Ἐπίσης εἶχε φιλίες καὶ μετὰ ἄλλους διακεκριμένους πολῖτες τῆς ἐποχῆς, Ἕλληνες καὶ ξένους. Σὲ κάποια ἐπιστολή του στέλνει προσκυνισμοὺς στὸν «Δεσπότη μας» Γρηγόριο, ποὺ τότε βρισκόταν ὡς συνοδικὸς στὴν Κων/πολιν, ἐνῶ σὲ ἄλλες ἐπιστολές του ἀναφέρει τὸν μεσιῆ Ροσιέ, τὸν μεσιῆ Πετρῆ (Μερτρούδ), τὸν ὁποῖο βοηθᾷ νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι του στὸ Ναύπλιο, τὸν σιὸρ Μιτζάκη, πρόξενο τῆς Ρωσίας, ἀπὸ τὸν ὁποῖο «προσπέφτοντας» δανείστηκε σὲ μιὰ περίπτωσιν 2.000 γρόσια γιὰ νὰ τὰ στείλῃ στοὺς ἀνεψιούς του, ἂν καὶ τὰ εἶχε προσωπικῶς ἀνάγκη, τὸν σιὸρ Σπάρταλην, Χιώτην, καντζιλιέρην τοῦ κονσόλου τῆς Βρετανίας, ὁ ὁποῖος ἦταν καὶ μισθωτὴς τῆς ἐτέρας ἐν Πάτραις οἰκίας του, τὸν σιὸρ Διονύσιο Ἀβραμῶτη ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τὸν στὴν Ὑδρα ἔμπορον Θεοφίλην Χριστοδουλόπουλον, κ.ἄ.

Σημαντικὸ περιστατικὸ στὴ ζωὴ τοῦ Ἀποστόλη Πετρούκα ἀπετέλεσε κατὰ τὸ ἔτος 1815 ἡ προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν Τούρκων νὰ τὸν ἀποβάλλουν βιαίως ἀπὸ τὸ σπίτι του στὴν Πάτρα, γιὰ νὰ κατοικήσῃ σ' αὐτὸ ὁ κόνσολος τῆς Ἀγγλίας. Γιὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτή, στὴν ὁποία ἐμπλέκεται ὁ νεαρὸς τότε γραμματέας τοῦ ἀγγλικοῦ προξενείου καὶ μετέπειτα πολιτικὸς καὶ ἱστορικὸς Σπυρίδων Τρικούπης, ἐνημερῶνει τοὺς συγγενεῖς του στὸ Ἄργος καὶ τὸν ἀνεψιὸ του Δημήτρη στὴν Κων/πολιν καὶ ζητᾷ τὴ βοήθειά τους. Ἀναφέρει σχετικῶς ὅτι «*σὰς φανερώνω τὴν μεγάλην θλίψιν καὶ πίκραν ὅπου δοκιμάζομε ἀπὸ τὸν νέον κόνσολον Ἑγγλέξον, ὅπου ἤλθε ζητώντας δυναστικῶς νὰ μᾶς πάρῃ τὸ ὁσπίτιόν μας νὰ τὸ κάμῃ κονσολάτο, πρᾶγμα ὅπου δὲν ἐματακούσθη*». Ὁ ἐν λόγω κόνσολος ἔφερε μπουγιουρδὶ καὶ μουρασελέ, ποὺ λένε ὅτι δῆθεν εἶχε κάνει παζάρι (= συμφωνία) μετὰ τὸν Πετρούκα νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὸ σπίτι μετὰ ἐνοίκιο 2 χιλ. γρόσια γιὰ ἓνα χρόνον, ἀπατώντας ὅμως τὸν Τούρκο ἀξιωματοῦχο, γιατί τέτοια συμφωνία

δὲν εἶχε ποτέ γίνει. Στὴ δίκη ποὺ ἐπακολούθησε, ἐμφανίστηκε ὁ καντζιλιέ-
ρης τοῦ κονσόλου, ὁ ὁποῖος παραδέχτηκε ὅτι πράγματι τέτοια συμφωνία
δὲν ἐγίνε ποτέ μὲ τὸν Πετρούκα. Ὅλα αὐτά, συμπεραίνει ὁ Ἀποστόλης,
προέρχονται ἀπὸ κάποιο βιτζεκόνσολον (= ὑποπρόξενο) ὀνόματι Πάρνελ
καὶ ἀπὸ τὸ Μεσολογγίτη Σπυρίδωνα Τρικούπη, ὁ ὁποῖος «βρίσκεται μαζί
μὲ τὸν Πάρνελ». Αὐτοὶ ἔστειλαν εἰς Τριπολιτζᾶ κάποιον Πασχαλίνο καὶ
αὐτὸς ἐπαρουσίασε τὰ ψέμματα εἰς τὸν Τοῦρκο ἀξιωματοῦχο Μουσταφάγα.
Ὁ Ἀποστόλης ἐπικαλεῖται τοὺς νόμους ποὺ προβλέπουν ὅτι «ὁσπῆτι ραγιά
ζόριλεν (= μὲ τὴ βία) κονάκι νὰ μὴν γίνεται διὰ τοὺς κονσόλους, ἀλλὰ
ὁποῖος ἔχει ὁσπῆτι διὰ ἐνοικίασιν νὰ συμφωνῇ μὲ αὐτοὺς καὶ ὄχι δυνα-
στικῶς νὰ εὐγάνουν κάθε οἰκοκύρη». Ἀκολουθῶς θρηνεῖ γιὰ τὴν κακοτυχία
του. «Καὶ μάλιστα εἰς ἐμὲ πόσο κακὸ μοῦ γίνεται μὲ τόση φαμελιά ἀδύνα-
τη, μάλιστα ἡ πενθερά μου ὅπου εἶναι κλινῆρσισσα τώρα ὀκτῶ μῆνους, δὲν
ἤμπορεῖ νὰ σαλεύσῃ ἀπὸ τὸν τόπον της. Ποῦ νὰ ὑπάγω ἐγώ; Ποῦ νὰ καθί-
σω; Τί νὰ κάμω τὸ κρασί μου; Τί νὰ κάνω τὸ πρᾶγμα μου; Αὐτὸ μὲ λυπεῖ
μέχρι θανάτου». Στὴν ἴδια ἐνδιαφέρουσα ἐπιστολή, ὁ Ἀποστόλης σὲ ιδιό-
χειρο ὑστερόγραφο συμπληρώνει ὅτι διαθέτει καὶ ἄλλο σπίτι¹¹ «στὸ ὁποῖο
κάθεται ὁ πρῶν βιτζεκόνσολός τους, ὁ ἄνωθεν Πάρνελ, τώρα χρόνους
πέντε, καὶ πάσχουν νὰ τὸ ἀδειάσῃ, νὰ ἔλθῃ νὰ καθίσῃ ὁ γαμβρός μου κύρ
Πόλος καὶ δὲν τὸ ἀδειάζει. Δὲν φτάνει αὐτό, ἀλλὰ ζητᾶ νὰ μᾶς πάρῃ καὶ
αὐτὸ ποὺ καθόμαστε, εἰς τόση κακία εὐρίσκεται, μὲ τὸν Σπῦρον Τρικούπη
Μεσολογγίτην. Εἶναι ἄλλα ὁσπίτια εἰς τὸν μαχαλὰ Ἀγίου Γεωργίου, καλ-
λιότερα καὶ θεωρητικά, καὶ μὲ πλέον κόμοδα (= ἀνέσεις), ὅπου αὐτὸ ἐξή-
τησεν ὁ κόνσολος νὰ ἐνοικιάσῃ κάποιον Ἀνδρέα Ἀργυρόπουλου, καὶ μὲ τὸ
νὰ εἶναι συγγενὴς του ὁ ρηθεὶς Σπῦρος Τρικούπης, ἐμποδίζει αὐτὸ καὶ
προδίδει τὸ ἐδικόν μου, ὄντα αὐτὸ εὐκαιρον ἀπὸ τὰ ἐδικὰ μας καλαμπα-
λήκια, καὶ ὀλιγοφάμελος, καὶ καινούριον». Καὶ ἐπιλέγει ὅτι «δὲν γίνομαι
προδότης, παρὰ τὴν κακίαν ὅπου δείχνουν εἰς ἡμᾶς οἱ ἄνωθεν φίλοι»,
ἁπλῶς «τὸν πληροφορεῖ πρὸς ρέγουλάν του» (ἄχρον. ἐπιστ., ἔγγρ.
17341/20, ἐπιστ. 21 Νοεμ. 1815, ἔγγρ. 17322/11).

Μὲ τίς προσπάθειες τῶν Πετρογκαίων καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν Τοῦρ-
κων ἀξιωματούχων φαίνεται ὅτι ἡ ὑπόθεση ἐξελίχθηκε εὐνοϊκὰ γιὰ τὴν
οἰκογένεια τοῦ Ἀποστόλη. Τὴν 11 Φεβρ. 1816 (ἔγγρ. 17324/19) ἐνημερώνει
τοὺς συγγενεῖς του ὅτι «ἄνωθεν ἡ ἐξ ὕψους δύναμις ἐφώτισε τὸν ἀγά μας

11. Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἀποστόλης διέθετε στὴν Πάτρα δύο σπίτια, ἐκ τῶν
ὁποίων τὸ ἓνα ἦταν μισθωμένο, φαίνεται ὅτι ἦταν καλῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως.
Σημειώνεται ὅτι σπίτι στὴν Πάτρα διέθετε καὶ ὁ δοτόρος Χριστόδουλος Σεβαστός,
μισθωμένο καὶ αὐτὸ σὲ κάποιον Πατρινό, ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀπο-
στόλη (19 Ἰουλίου 1814, ἔγγρ. 17302/9).

καὶ ἔκραξε τὸν Ἀνδρέα Παπαγυρόπουλον ὅτι νὰ ἀδειάσῃ τὸ ὀσπίτιόν του νὰ καθίσῃ ὁ κόνσολος, ἐπειδὴ καὶ τὸ σπίτι τοῦ Περούκα δὲν τὸν κομαδάρει (= ἐξυπηρετεῖ) καὶ χωρὶς ἄλλο νὰ τὸ ἀδειάσῃ». Εἰδοποιεῖ ἐπομένως νὰ μὴν κάνῃ τίποτε ὁ Δημήτριος, ἀφοῦ τὸ θέμα ἔληξε. Ἀλλὰ καὶ σὲ νέα ἐπιστολή του τῆς 4 Μαρτ. 1816 γνωρίζει στὸν Δημήτριο «τὴν ἐλευθερίαν ὀσπίτιου μας παρὰ τοῦ σιὸρ κονσόλου Ἐγγλέζου, ἐπειδήτις καὶ ἐνοικίασε ἄλλο ὀσπίτιον πλέον κομάρικον». Ὁ Ἀποστόλης ἀναγνωρίζει τὴ βοήθεια ποῦ τοῦ πρόσφεραν διάφοροι Τοῦρκοι ἀξιωματοῦχοι φίλοι τους καὶ τοὺς εὐγνωμονεῖ (ἔγγρ. 17324/26).

Στὴν Πάτρα ἐγκαταστάθηκε μονίμως καὶ ἄσκησε τὸ ἐμπόριο ἀπὸ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1816 μέχρι τὶς παραμονές τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Χαραλάμπης Περρούκας, μικρότερος γιὸς τοῦ Νικολάου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀποστόλη¹². Μετὰ τὴ μετάβασιν ἐκεῖ τοῦ Χαραλάμπη, σταματᾷ οὐσιαστικὰ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἀποστόλη καὶ μὲ τὸ Ἄργος καὶ μὲ τὴν Κων/πολιν. Δὲν γνωρίζουμε ἂν ὁ Χαραλάμπης ἐγκαταστάθηκε στὸ σπίτι τοῦ θεῖου του ἢ ὄχι. Πάντως ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του Ἰωάννης τοῦ συνιστᾷ «νὰ συμβουλευεταὶ τὸν θεῖον, ὅτι οἱ γέροντες ξεύρουν περισσότερα» (ἐπιστ. 11 Δεκ. 1816, ἔγγρ. 17333/18). Ὁ Χαραλάμπης ὁμως ἐνίστε μᾶλλον βρῖσκει κουραστικὸ τὸν θεῖο του («μοῦ βγάζει τὴν ψυχὴν καθημερινῶς») μὲ τὶς συχνές ἀπαιτήσεις του γιὰ ἐξόφληση λογαριασμῶν, καὶ παρακαλεῖ τὸν ἀδελφό του Ἰωάννη νὰ τοῦ στείλῃ τὰ ζητούμενα, ὥστε «νὰ ἡσυχάσῃ καὶ αὐτὸς ὅπωςοῦν» (ἐπιστ. 26 Φεβρ. 1818, ἔγγρ. 17247/39) ἢ νὰ στείλῃ τὴν ὁμολογία τοῦ κυρ

12. Ἀπ' ὅτι φαίνεται ὁ Χαραλάμπης σταδιοδρόμησε αὐτοτελῶς στὴν Πάτρα, ἀσχολήθηκε μὲ τὸ χονδρικὸ ἐμπόριο, κυρίως σταφίδας, δημιουργώντας δικὰ του «ἐμπορικὰ ὀσπίτια» καὶ συντροφίες ἐμπορικές. Πλουσιότατη εἶναι ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Χαραλάμπη Περρούκα ἀπὸ τὴν Πάτρα μὲ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς οἰκογένειας του, ιδίως μὲ τὸν ἀδελφό του Ἰωάννη, τὸν προεστὸ τοῦ Ἀργους, καὶ μὲ τὸν Δημήτριο, τὸ βεکیلιν στὴν Κων/πολιν. Πολλὰ προβλήματα δημιουργήθηκαν τὴν περίοδο τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅταν ὁ Χαραλάμπης ἀναγκάστηκε νὰ ἐπιστρέψῃ στὸ Ἄργος, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν τὰ καταστήματά του, ἄρπαξαν τὰ ἐμπορεύματα καὶ τὰ ἐμπορικά του βιβλία, τὰ ὁποῖα ἔγιναν «ταιγάρα ἀπὸ τοὺς Ἀλτζερίνους», ὅπως γράφει ἀργότερα ὁ φίλος τοῦ Δημητρίου Περρούκα Νικόλαος Χειλόπουλος (2 Μαΐου 1840, ἔγγρ. 49384). Ὁ Χαραλάμπης πέθανε πολὺ νέος, 31 ἐτῶν, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1824, ἀφοῦ πρόλαβε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα πολιτικῶς. Τὶς παντὸς εἶδους ἐκκρεμότητες του ἀνέλαβε νὰ ἐπιλύσῃ ὁ πολὺπαθος ἀδελφός του Δημήτριος. Ἡ ἀλληλογραφία ποῦ ἐνδιαφέρει τὴν ἀρχαῖκὴ ζωὴ καὶ ἱστορία συνεχίζεται λοιπὸν στὸ Ἀρχεῖο Περούκα καὶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χαραλάμπη, ἀφοῦ συνεχίζονται τὰ προβλήματα ποῦ δημιούργησε στὴν Ἀχαΐα ἢ μὲ ἀχαιοὺς ἀντιδίκους ὁ πρόωρος θάνατός του. Ἡ μελέτη καὶ παρουσίαση τῆς πλούσιας συλλογῆς ἐπιστολῶν τοῦ Χαραλάμπη Περούκα ἀξίζει νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενο ἐιδικῆς ἐρευνας.

Ἀποστόλη καὶ τῆς Βολέμαινας «ὅτι μοὶ ἐσήκωσαν τὴν ἡσυχίαν» (ἐπιστ. 6 Αὐγ. 1820, ἔγγρ. 45484)¹³.

Ὁ Ἀπόστολος Περρούκας φαίνεται ὅτι εἶχε μνηθῇ στὸ μυστήριό τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Τὸ ὅτι αὐτὸ συνέβη, καὶ τὸ ὅτι κατεῖχε σημαντική κοινωνική θέση στὴν Πάτρα, ἀποδεικνύονται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι εὐρίσκεται πολὺ ψηλὰ στὴ σειρά τῶν ὑπογραφόντων κάποιον κατάλογο 31 Πατρινῶν, προσφέροντας μάλιστα τὸ σεβαστὸ ποσὸ τῶν 3.000 γροσίων, ὅσα καὶ ὁ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ὑπογράφων γαμβρὸς τοῦ Φιλάρετος Πόλος. Ἀναφερόμαστε στὸν «Κατάλογο συνδρομητῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν μελετωμένην κοινὴν ἐπιστημονικὴν σχολήν», τοῦ Μαρτίου τοῦ ἔτους 1820, πίσω ἀπὸ τὴν ὁποία ὑποκρύπτεται, ὅπως τεκμηριωμένα ἔχει ἀποδείξει ὁ Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος, προσπάθεια τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ καὶ ἄλλων ἀχαιῶν προκρίτων γιὰ τὴ συγκέντρωση χρημάτων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας πρὸς εὐδωσὴ τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἐπαναστατικοῦ σκοποῦ. Ἡ γνώση τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διορθώσουμε τὴ λανθασμένη ὥς σήμερα μεταγραφὴ τοῦ ὀνόματός του στὸν ἐν λόγῳ «κατάλογο». Δὲν πρόκειται οὔτε γιὰ τὸν «Ἀπόστολο Πέρκα», οὔτε γιὰ τὸν «Ἀπόστολο Πρέκα», ὅπως λανθασμένα ἔχει ἀναγνωσθῇ καὶ δημοσιευθῇ σὲ δύο περιπτώσεις. Πρόκειται ἀσφαλῆστατα γιὰ τὸν Ἀπόστολο Περρούκα¹⁴.

13. Γράφτηκε ὅτι στὴ Πάτρα εἶχε ἐγκατασταθῇ καὶ ἀσκοῦσε τὸ ἐμπόριο καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀποστόλη Ἰωάννης Περρούκας. Βλ. Κώστα Τριανταφύλλου, Συμβολὴ στὰ περὶ οἰκογενείας Περρούκα Ἀργους-Πατρῶν, *Πρακτ. Β' Τ. Σ. Ἀργ. Σπουδῶν*, Ἀθῆναι 1989, σελ. 157-160. Ἀθανασίου Θ. Φωτοπούλου, ὁ.π. σελ. 209, ὑποσημ. 280. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθές, οὔτε ὅτι ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Ἀποστόλη. Ἡ μετάβαση καὶ διαμονὴ τοῦ Ἰωάννη στὴν Πάτρα ἦταν ἐντελῶς περιστασιακὴ καὶ δὲν εἶχε καμμία διάρκειά. Δὲν ἦταν ἴσως οὔτε ἡ πρώτη οὔτε ἡ τελευταία, καὶ ἔγινε βέβαια στὰ πλαίσια τῶν οἰκογενειακῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο κλάδων. Ὁ Ἰωάννης ἦταν προεστὸς τοῦ Ἀργους μετὰ τὸν πατέρα του, καὶ διέμενε στὸ Ἀργος καὶ στὴν Τριπολιτσά.

14. Γιὰ Ἀπόστολο Πέρκα μιλάει ὁ Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, Κατάλογος συνδρομητῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐν Πάτραις, (1820), *Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά*, τόμ. Θ', (1965), σελ. 25-27. Γιὰ Ἀπόστολο Πρέκα, ὁ Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος, Κατάλογος συνδρομητῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν μελετωμένην κοινὴν ἐπιστημονικὴν Σχολήν, *Πελοποννησιακά*, τόμ. Η', Ἀθῆναι 1971, σελ. 476-481 (ἡ μεταγραφὴ τοῦ ὀνόματος στὴ σελ. 477, πανομοιότυπο τῶν ὑπογραφῶν στὴ σελ. 480). Ἐξοβελιστέο εἶναι ὡς ἐκ τούτου τὸ σχετικὸ λῆμμα «Ἀπόστολος Πέρκας», ποὺ περιλαμβάνεται στὸ μνημειώδες «*Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῶν Πατρῶν*» τοῦ ἀείμνηστου Κώστα Ν. Τριανταφύλλου (σελ. 311), διότι προφανῶς ἀναφέρεται σὲ ἀνύπαρκτο πρόσωπο. Ἀρχικὴ λανθασμένη ἀνάγνωση τοῦ ὀνόματος στὸ Στεφάνου Ν. Θωμοπούλου, *Ἱστορία...*, σελ. 625 («Ἀπόστολος Πέρκας»), ἀπ' ὅπου ἀντλήσε ὁ Τριανταφύλλου.

Ὑπάρχουν ἔγγραφες μαρτυρίες ὅτι τουλάχιστον κατὰ τὰ τελευταῖα προεπαναστατικά χρόνια ὁ Ἀποστόλης Περρούκας καταλεγόταν μεταξὺ τῶν προεστῶν τῆς πόλεως Πατρῶν. Μὲ τὴν ιδιότητα ἀσφαλῶς αὐτὴ ὑπογράφει μαζί μὲ ἄλλους προεστούς τὴν 1 Σεπτ. 1819 κατὰστιχο ἐξόδων τοῦ «κοινοῦ σεντουκιοῦ τῶν Πατρῶν» καὶ τὴν 11 Φεβρ. 1821 ἔγγραφο δανειστικῆς ὁμολογίας¹⁵.

Δὲν γνωρίζουμε ἀκριβῶς τί ἔκανε ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα μετὰ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Τὰ σχετικῶς ἀναφερόμενα εἶναι καὶ ἀσαφῆ καὶ συγκεχυμένα. Τὸ μόνο βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ οἰκογένεια Περρούκα τῆς Πάτρας, καὶ εἰδικότερα ὁ γηραιὸς Ἀποστόλης, μᾶλλον ἔζησαν δραματικὲς στιγμές. Παρὰ τὴν ἀσάφεια καὶ διαφοροποίηση τῶν μαρτυριῶν, ἀναμφισβήτητος εἶναι ὁ βασικὸς ἱστορικὸς πυρήνας. Φαίνεται ὅτι ἡ οἰκογένεια, ἀν ὄχι ἀμέσως μετὰ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως, τουλάχιστον μετὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Γιουσούφ πασᾶ, ἐγκατέλειψε τὴν Πάτρα καὶ κατέφυγε σὲ κάποιο ἀσφαλὲς μέρος, κατὰ πάσα πιθανότητα τὰ Ἐπτάνησα. Μεγάλῃ φυγῇ τῶν Πατρινῶν σημειώθηκε, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Ἰουσούφ πασᾶ, ὅταν ὁ ἐχθρὸς κατέλαβε τὴν πόλιν καὶ τὴν κατέκαυσε ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον. Μαρτυρεῖται ὅτι κατὰ τὴν γενικὴ αὐτὴ φυγὴ, ποὺ συνέβη στὰ τέλη Νοεμβρίου 1821, 70 στρατιῶτες ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἀνδρέα Λόντου, ὑπὸ τὶς ὁδηγίες τοῦ καπετάν Ἀναγνώστη Μαραγκοῦ καὶ τοῦ Δημητρίου Τσαούση ἔμειναν κλεισμένοι στὸ σπίτι τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα, καὶ παρόλο ὅτι κυκλώθηκαν πανταχόθεν παρῆμειναν ἐκεῖ πολεμῶντας τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὸ πρῶι μέχρι τὰ μεσάνυχτα¹⁶.

Ὁ Rouqueville ἀναφέρεται διὰ μακρῶν σὲ κάποια οἰκογένεια Βαρούνα, ποὺ μάλιστα ἀπασχόλησε μὲ τὰ δεινὰ της καὶ τὸ Βρετανικὸ Κοινοβούλιο. Εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι ὁ λόγος ἀφορᾷ τὴν οἰκογένεια τοῦ Ἀποστόλη Βερούκα ἢ Περρούκα. Ἀναφέρει συγκεκριμένα ὁ Πουκεβίλ ὅτι «διαφυγούσα τὴν ἐν Πάτραις σφαγὴν, γυμνωθεῖσα ἐντίμως ἀποκτηθείσης περιουσίας, ἔξῃ ἀποσυρθεῖσα ἐν Ἰθάκῃ... ὅτε ἡ ἀπαίσιος διαταγὴ τῆς ἀπομακρύνσεως ἀνεκοινώθη αὐτῇ. Ὁφείλε νὰ ὑπακούσῃ. Ἀνεχώρησεν ἐπιβαίνουσα Ἰονικῆς τινὸς λέμβου, ὑπὸ ἀγγλικῆς σημαίας καλυπτομένην, ὅτε βαρβαρικὸν πειρατικὸν κατέλαβε αὐτὴν κατὰ τὸν διάπλουν. Ὁ γέρων πατὴρ καὶ προστάτης

15. Τὸ κατὰστιχο ἐξόδων στὸ Στεφάνου Ν. Θωμοπούλου, Ἱστορία..., σελ. 619 (τὸ ὄνομα στῆ σελ. 625), ἡ πληροφορία γιὰ τὴ δανειστικὴ ὁμολογία στὸ Ἀθανασίου Θ. Φωτοπούλου, Οἱ κοτσαμπάσηδες..., σελ. 176, (ὁρθὴ ἀνάγνωση).

16. Γιὰ τὴ χρησιμοποίηση τῆς οἰκίας τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα ἀπὸ τοὺς Μαραγκὸ καὶ Τσαούση, βλ. τὶς Παρατηρήσεις τοῦ Ἰω. Φιλήμονα στὰ Παλ. Πατρῶν Γερμανοῦ, Ἀπομνημονεῖματα, σελ. 254 καὶ Τριανταφύλλου, Συμβολή..., ὅ.π. σελ. 156

δεκατεσσάρων προσώπων γυναικῶν, θυγατέρων καὶ τέκνων, τραυματισθεῖς κατὰ πρόσωπον δι' ἰσχυρῶν σπαθισμῶν, ἐσύρθη ἐπὶ τοῦ Ἀλγερινοῦ πλοίου μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Δεσμευθέντες ἤχθησαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ἐπωλήθησαν. Ἡ τύχη αὐτῶν θὰ ἦτο διηνεκῆς δουλεία, ἐὰν ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας κ. Δροβέττη δὲν εὑρίσκει μέσον νὰ πληρώσῃ τὰ λύτρα αὐτῶν. Ἐνεπιστεύθη αὐτοὺς τῷ πλοιάρχῳ ἀγγλικῆς κορβέττας, ἥτις ἐπανάφερεν αὐτοὺς εἰς Ζάκυνθον, ἀλλὰ τέσσερα τῶν ἀτυχῶν τούτων πλασμάτων ἐπωλήθησαν»¹⁷. Στὰ ἴδια γεγονότα ἀναφέρεται ἀσφαλῶς καὶ ὁ ἱστορικός Παν. Χιώτης, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι τὸ ἔτος 1822 οἱ Τούρκοι «πλοῖον Ἰονικὸν ἐλήμισαν καὶ ἠχμαλώτισαν τοὺς ἐν αὐτῷ ἐπιβαίνοντας ἄνδρας καὶ κοράσια καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Πατραίου Ἀποστόλη Περρούκα. Αὐτοὺς δὲ ἀπελευθέρωσεν ἡ Ἰονικὴ Κυβέρνησις ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων γυμνοῦς»¹⁸. Τὰ γεγονότα ἐπιβεβαιώνονται χονδρικῶς ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ Ἀρχείου Περρούκα, συγκεκριμένα ἀπὸ ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν Γαστουνὴ τοῦ φίλου τῆς οἰκογενείας καὶ γνωστοῦ Πατρινοῦ μεγαλεμπόρου Ἰωάννη Παπαδιαμαντόπουλου πρὸς τὸν Δημήτριον Περρούκα. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ (ἔγγρ. 74319), ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀποστόλη κατέφυγε γιὰ ἀσφάλεια στὸ Μεσολόγγι, ὅπου ὁμοῦς αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἐπωλήθη στὴν Αἴγυπτο. Τελικὰ ἐξαγοράστηκε ἀπὸ τὸν φίλο τῆς οἰκογενείας Κιαμίλ Ἀλήπασα, ἀλλὰ καθὼς ἐπέστρεφαν στὴν Ἑλλάδα, «ἐπλήρωσεν τὸ κοινὸν χρὸς ὁ Ἀποστόλης». Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι τῆς 25 Ἀπρ. 1822, καὶ ἀσφαλῶς τότε προσφάτως θὰ εἶχε συμβῇ ὁ θάνατος τοῦ Ἀποστόλη. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀποστόλη τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1822 ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ δευτέρου ἔγγραφο τοῦ Ἀρχείου Περρούκα, δηλ. ἐπιστολὴ τοῦ Σωτήρη Χαραλάμπη πρὸς τὸν Χαραλάμπη Περρούκα, τῆς 20 Ἀπρ. 1822 (ἔγγρ. 46446), μὲ τὴν ὁποία τὸν πληροφορεῖ γιὰ τὸν θάνατο τῶν δύο θείων του (Ἀποστόλη καὶ Σωτήρη). Κατὰ περιέργη σύμπτωση τὸ ἴδιο ἔτος (1822) πέθαναν τρεῖς ἀδελφοί, τέκνα τοῦ Δημητρίου Περρούκα, δηλ. ὁ Ἀπόστολος, ὁ Νικόλαος καὶ ὁ Σωτήριος! Δεδομένου ὅτι ἀπὸ πουθενὰ δὲν προκύπτει ὅτι ὁ Ἀπο-

17. Βλ. Pouqueville, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1890 (μετφρ. Ι. Θ. Ζαφειροπούλου), σελ. 139, ὅπου ἡ διήγησις περὶ τῆς οἰκογενείας Βαρούνα. Στῇ σελ. 204 ὁμοῦς ὁ ἴδιος ὁμιλεῖ περὶ τῆς πυρπολήσεως τοῦ ἀγγλικοῦ προξενείου, «ὅπερ ἦν ἰδιοκτησία Πατρώος τινὸς καλουμένου Βαρούκα, περὶ οὗ ἀλλαχὺ ἐρρέθη...», κάτι πού δὲν ἀφήνει ἀμφιβολία περὶ τοῦ ὅτι ὁμιλεῖ καὶ στὶς δύο περιπτώσεις περὶ τῆς οἰκογενείας Περρούκα, τῆς ὁποίας ἡ οἰκία φαίνεται ὅτι τελικὰ κατέστη ἀγγλικὸ προξενεῖο, ἐκτὸς ἂν ὁμιλῇ περὶ τῆς ἐτέρας οἰκίας του, τῆς μισθωμένης στὸν ἄγγλο ὑποπρόξενο.

18. Π. Χιώτης, Ἱστορία τοῦ Ἰονίου κράτους, τόμ. Α', σελ. 443. Ἡ παραπομπὴ στὸν Τριανταφύλλου, Συμβολή..., ὁ.π., σελ. 157.

στόλης Περρούκας εἶχε ἄρρενα τέκνα, συνάγουμε ὅτι ὁ κλάδος τοῦ Ἀποστόλη Περρούκα τῆς Πάτρας ἐξέλιπε ἐντελῶς.

Τὸ γενικὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἀπὸ τὰ σωζόμενα στὸ Ἀρχεῖο Περρούκα - Ἀργους ἔγγραφα ποὺ ἀναφέρονται στὸν κλάδο τῆς οἰκογένειας Ἀποστόλη Περρούκα ἀντλοῦμε πολλές καὶ ἐνδιαφέρουσες εἰδήσεις γιὰ τὴν πολιτική, οἰκονομική, ἐμπορική καὶ κοινωνική ζωὴ τῆς Ἀχαΐας καὶ γιὰ τὸν καθημέραν βίον τοῦ λαοῦ μας κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἰδιαίτερα σημαντικὴ εἶναι ἡ δυνατότητα σκιαγραφίας τοῦ χαρακτήρα ἐνὸς παλαιοῦ ἐμπόρου τῶν Πατρῶν, ὅπως ἐπίσης ἡ δυνατότητα ἀνάπλασης τῶν σχέσεων καὶ δεσμῶν μεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς κρατούσας καὶ ἰσχυρῆς οἰκογένειας, ἡ ὁποία ἀνῆκε στὴν ἐμπορική-ἀρχοντική τάξη καὶ ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι δροῦσε καὶ εὐδοκίμοῦσε ὑπὸ συνθήκης πολιτικῆς ἀνελευθερίας, ἀλλὰ σχετικῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας. Διαπιστώνουμε ὅτι κατὰ τὴν προεπαναστατικὴ ἐποχὴ οἱ οἰκογενειακοὶ καὶ συγγενικοὶ δεσμοὶ συνέχιζαν νὰ διατηροῦνται στενοὶ καὶ ἰσχυροί, ὅτι ὑπῆρχε μεγάλη κινητικότητα προϊόντων, χρημάτων, πιστωτικῶν τίτλων καὶ ἀνθρώπων στὸν Τουρκοκρατούμενο Μοριᾶ, ἐνῶ οἱ ἐμπορικὲς καὶ φιλικὲς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων προυχόντων καὶ ἐμπόρων μεταξὺ τους, στὸν ἐλλαδικὸ ὠχρὸ καὶ στὸ ἐξωτερικόν, ἀλλὰ καὶ μὲ διακεκριμένους Τούρκους, εἶχαν ἐξόχως καλλιεργηθῇ.

ΗΛΙΑΣ ΓΙΑΝΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

SUMMARY

In this paper news about the branch of Perroukas' family which lived in Patras during the Turkish occupation is presented. Information is derived from the rich Archives of this famous family of Argos, mainly from the 61 letters sent from Apostolos Perroukas of Patras to his relatives in Argos and Constantinople. From these letters we learn a lot about the Perroukas' family of Patras, and about everyday life in that family, in the community and the city of Patras.